SMRT FAŠIZMU — SLOBODA NARODU

KNJIŽEVNE NOVINE

LIST ZA KNJIŽEVNOST I KULTURU

GODINA IV
BROJ 32

Uredništvo Francuska 7 tel. 28 098
Administracija Kardeljeva 31. tel 24 001

BEOGRAD, UTORAK, 7 AVGUST 1951

LIST IZLAZI JEDANPUT NEDELJNO

PRIMERAK
8 dinara

ISIDORA SEKULIĆ

GRANICE I GRANIČARI

Pamtićemo do smrti koji smo videli i čuli našega seljaka kad je polazio u rat i živo ponavljao u hodu: »Idemo da ne damo granicu!« Govor seljački tako je precizan, tako iz topla srca i mozga poreklom, da stalno ističe dialektičke odnose između životnih faktora i idejnih situacija. Dok u državi vlada mir, granica se čuva. Kad zavlada hladan rat sa susedima, (hladan, zar?) granica se brani. Kad neprijatelj nasrne, vojniku je dužnost da granicu ne dâ. Šta je ta granica, kad vojnik ne kaže: idemo da ne damo Beograd, nego idemo da ne damo granicu. — Pa, sasvim logično: granica je teška kapija koja ne sme prsnuti. Kad su Turci razbili kapije na zidu Carigrada, Vizantija je pala, nestala. — He, to baš i jeste, ti zidovi i teške kapije. Nekada, kad su cele države bile samo jedan grad, ljudi su zidinama gradskim crtali granicu. Ili su tvrđavu, isturenu na glavni drum, ili u reku, opcrtavali granicom od zidova i duboko kopanih šančeva, punih vodom što stoji U naša vremena, mi, u svemu samopouzdano preterani, mi smo podizali Mažinovljeve i Zigfridove linije, čak tvrđavu pred moćnim Atlantikom koji nije ustajala voda — uvereni da se to neće dati samo po sebi. Međutim, sve su to ljudi rušili, zaobilazili, nadletali, sipali iz neba vojnike neprijatelju iza leđa. Šta je dakle granica? Ona je geometriska linija oko otadžbine, i odgovornost vojnika, takođe geometriski uperena u moralne tendencije.

Svi smo međutim prelazili konkretne granice kao putnici. Voz stane, uniformisani ljudi idu kroz vagone, prevrću prtljag, izvrću džepove, postavljaju neugodna pitanja, i vi polako osećate da je vazduh tu drugi. Najzad, voz krene, ali zamalo. Sa one strane, ljudi rade isto što i ovi maločas, i respekt neki u vama skoro da je već i neprijatan. Kako i zašto sve to? Tako, što je to granica, i sva prava i slobode putnika ulaze u sasvim druge dijalektičke odnose prema drugim ustavima i zakonima. A ta granica, ta konkretna granica, jeste li je videli? Ne; granica je u stvari, (ako se tu sme kazati »u stvari«) granica je samo jedna apstraktna linija. Malo plastičnije doživi granicu onaj ko ide peške. Pešačenje je uopšte vrhovni način za sticanje iskustava. Pešak uoči karaulu, granični kamen, kućerak, zemunice, neke pobodene motke, neku njivicu; i usmotri, naravno izdaleka, stražu: do zuba naoružana vojnika, koji kao za neku geometrisku katarku privezan, stoji, ljuljne malo na jednu na drugu stranu, očima buši prostor, ušima vreba pokrete koje ne može videti. Taj graničar nije geometriska projekcija; taj graničar je meso i krv, oči i uši države, čast države.

U Jezerskom, u Sloveniji, gde smo pre petnaestak godina letovali, neko nam je posavetovao da od Gornjeg pansiona produžimo uzbrdo, put je lep, toliko i toliko kilometara, pa ćemo doći do granice naše sa Austrijom. — Naravno, blizu ne smete prići ,uostalom, odmah bi vas i sprečio u tom graničar s puškom u ruci. Pošao je sa nama i jedan domorodac. Na pravom mestu, zastao je, samo malo digao ruku, prošaputao: »Ni koraka sa druma! eno tamo, vidite...« Šta smo »videli?« Jako brisan, potpuno pust teren, samoća, tišina; sitni neki objekti bez pokreta ni glasa. Iz jedne sićušne njive — boranija, kukuruz? — uspravio se odjedared čovek, naglo obuhvatio očima prostor, oslušnuo, pa se opet sagao i nesto u šumi zelenila. — Graničar — šapće neko. — Pa to je kao neki strog manastir u opasnom kraju! — šaptao je drugi neko. Svi smo se stišali, i više mislili nego gledali: motke, koleba, čovek kome se ne sme prići; tu je dakle negde geometriska linija koja se čuva kao oči u glavi; tu je dužnost doista baš ona što i monaški zavet; a čast zemlje seva jednako pred očima kao nož. Tu čovek može za čas postati ubica ili biti ubijen... Tu je granica; ti mladi ljudi su graničari; i mogu usred mira ubiti ili biti ubijeni... Formalno smo bežali natrag odakle smo došli.

Naši graničari, danas, na neobično su teškoj dužnosti. Zemlja naša nije ostrvo, — čisto uzdahnemo: zašto nije? — pa da ne graniči sa susedima, nego sa talasima koji se gibaju i idu. Za nevolju, mi smo čvrst kontinent, uklješten među susede: zemlja uza zemlju, čovek uz čoveka. Nije lako biti sused mnogima, i imati mnoge susede! Geometriska, zamišljena linija, a od suseda do suseda, prema prvom ili trećem, svejedno, neprijateljski i zli odnosi. Vetar duva istovremeno na obe strane; trava i drvo sišu hranu iz obe strane, i prileže, kako hoće, na obe strane; graničari bi trebalo da paze samo na izdajnike, špijune, krijumčare, a između sebe da nipošto ne budu u nezdravim odnosima političkim. Međutim... Granica je čudesna stvar i fizička i metafizička: geometriska linija koja spada u obe države, zapravo vezuje države i karaule. Graničar treba da je samo simbol, neprikosnoven... Sasvim nasuprot, naše graničare kradu kao stoku, ubijaju ih kao da su na mrtvoj straži zaraćenih zemalja. Ubijaju graničare iz zasede, iznebuha, lopovski, zločinački, a međutim je na granicama mir. Šta je takav hitac i kuršum? Je li to vojnički postupak, je li stražarski manevar, je li hrabrost, je li neki manifest, neko svedočanstvo, sukob i dvoboj, osveta lična? Ne, spontanosti nema nikakve i nikada zločini nisu bili odvratniji ni apsurdniji. Bedan politički eksponent konfuzne države — koji atribut do danas valjda nikada države nisu imale — taj eksponent misli sigurno: Ja sam onoga ubio, ja ostao živ, dakle moja zemlja ima pravo, politika moje zemlje je dobra, a ja zaslužan političar na granici te moje zemlje. Ne, vara se zaslužni političar; ni politika ni političar ne valjaju; oni su samo politički skandal. Otkriva njihovo postupanje ne ono što politika zemlje hoće, nego ono što ta zemlja i narod u njoj jesu.

DUSAN KOSTIĆ

Dubrovački pasteli

OMBLA

Cuti.
Da l od stida plovi sva bez glasa
ili zadivljena stala sred ljepote?
Ni ćuka. Ni huka. Nigdje ni talasa.
Uvija veče šiblje i troskote.

Daleki puti
sniju daljinama.
Ko ovdje čuje tugu ponornice?
Plakala je, ridala je što tama
ponorna grli, što grdi joj lice;
aj, gorka bješe — bola nesrećna
što brzo mrije i što nije vječna!

A sada — tiho. Tiho pitominom.
Svjetiljke, sjene. Sve se u noć stapa.
Koraci rivom. Ombla bol potapa
svu noć se grleć s mladom mjesečinom.

ĆIOPE

Ponijele su dah otočja,
maslina šapat i šum bora.
Daljinom zriju sva visočja
— ljubi ih zora.

Cvrkuću sada s mnogo žara
nemirnu radost iznad pjacâ,
nad tugom pomrlih gospara
klikću: bonaca, bonaca!

Zvone modrinom, iznad svega,
dok jarom teškom bedem diše.
Donijele su rumen onog brijega
pučinom što se, dalek, njiše.

Zapada sunce. Blješti luka
i brodovi u modro rone.
Ćiope lete.
Od cijuka
njinog trgovi zvone, zvone...

LAPAD

Povele kolo pinije,
spi noć. I spije more.
Svejedno: žudim galije
i daleke, daleke zore.

Gdje smokve zriju? I gdje si
breze? Il' trešnje rumene?
Ah brodovi nek me odnesu
u noći one srmene!

Lapadski vjetre, ne sklapaj
oči mi žudne i tamne!
Prepun sam ovog uštapa
i mora. I noći plamne.

JOSIP BARKOVIĆ

NAŠ ČOVO...

Napuštamo Komandu prvog Ličkog područja i izlazimo na duguljasto otvoreno polje Donjeg Babinog Potoka. Rano je jutro, sunce tek pomolilo vedro, šumskim zrakom zarumenjelo lice, rosa još blista travom i živicama. Početak je rujna, pa je jutro u ovim visokim, šumskim krajevima osjetljivo hladno.

Dva čila šarca tjera Luka, suhonjavi dječak od kojih petnaest godina. Glavom ustrajno vrti na sve strane i čudim se kako mu opreznost već ne dodija. Boji se aviona! U ovom nezaštićenom polju za trenutak možeš izgubiti glavu, a još prije konje pa još ovakove! Otraga, iza dječaka, sjedim s Nikicom, komesarom bataljona. Put nas nanio zajedno, pa se evo slučajno našli u ovim kolima.

U razgovoru vrijeme brza. Nema dosade kad šarci ovako poskočno grabe, vidiš na njima polje ih ravno mami. Približavamo se Gornjem Potoku. Ispred nas, na blagim zavijucima, promiču još jedna kola. Sad nas već uz cestu susretne po koje stablo jasena, pa uz ovakav iako neznatan zaklon više toliko ne mislimo na opasnost od aviona.

Iza slijedeće okuke opazih, sad već bliže, kako iza živice zalaze prva kola, a na njima ugledah dvojicu partizana. U tom trenutku, kad je i Luka prestao okretati glavu, srnu preko jelove šume od Plitvičkih Jezera laki talijanski bombarder. Pretrnuh na mjestu, a Nikica, naučen na ovakva iznenađenja, lupi presenećenog dječaka po leđima i oštro mu povika: »Tjeraj kola pod drvo!« Vješto skoči iz kola i probi se kroz živicu. Ja za njim, ali tek kad kola zavagnuše u jarak pod obližnje drvo. K'o bez duše bacih se do Nikice pod neku skoro istrulelu kladu, a avion eto upravo na glavom... Grunu neka šištava eksplozija i naokolo zacijukaše geleri.

— Ala!, pomislih, nikad više sunca...

Avion se u uskoj dolini nekako smota i opet ga eto nad samom glavom. No ovog puta samo preleti, da prokontrolira pogodak.

— Pobi ih, sigurno — promrmlja Nikica dižući se iza balvana.

— Koga? — ne shvatam ja.

— One prve...

Aviona nestade i uskoro se iza modrih šuma izgubi i njegov zvuk. Pridosmo našim kolima. Konji nepovrijeđeni, a pod kolima se zgrčio Luka i trese se od očajna straha. Nikica ga izvuče odatle, ohrabri i naredi mu da još bolje zavuče konje pod stablo. Nas dvojica pođosmo cestom naprijed.

Njih je opazio. Sigurno se nisu živi izvukli... — brinuo se Nikica žureći prvim kolima.

Nasred ceste, iza zaokreta, stoje kola, ali bez konja i kočijaša.

— Šta je ovo? — mrmlja zabrinuti Nikica. — Ta gde su nestali?...

Gledamo, a ono jedan konj već na rubu polja, pod samom šumom, a drugi otkasao cestom oko trista metara i već njuška travu uz živicu. Malo podalje, iz nekakvog kanalčića, prokopanog ispod ceste vire dvije glave.

— Eej! — domahuje im Nikica.

One dvije prilike izvlače se, ali polako i sve nekako nepovjerljivo škilje u plavo jutarnje nebo. Susrećemo se u blizini kola. Avion je bacio »košaru« okruglih bombi, velikih kao dobra jabuka petrovača. Sve nisu eksplodirale pa prilazimo oprezno.

— Ma, Nikica, pobogu brate 'esi to ti?... — s radošću se čudi onaj postariji partizan, medvjeđeg hoda.

— Kume, Rade, kako li se ti pretvori u krticu? — dočeka ga Nikica baš istinski obradovan. Rukovaše se onako od srca. Radine sjajne plave oči još se više ističu na licu podobro obraslu u smeđe čekinje. Teški brci daju cijeloj njegovoj zdepastoj pojavi nešto temeljito — rođeno i karakteristično ovome kraju.

Iza kuma Rade priđe nam mladolik partizan, male okrugle glave, malene kao tikvica, obrasle u crnu kosu sve do niskog čela. Pruži ruku, a sa boležljiva, ispijena lica pretrpljeni strah još nije iščezao.

— Kako izbjegoste?! — ne može se Nikica načuditi. — Kako ste spasili konje?...

— E, moj Niko, uvježba se i ja! A da šta!? Vidim ja kako vi rasklopite mitraljez zavezanih očiju, a ja da gubim svoje oružje? Ubi mi proljetos, tu gore na Brezovcu, dešnjaka od ovog ođe na cesti. Da si samo vidio te bruke! Osam se dana nisam vraća u komandu. Tamo ti je i Mišo, pa me zbog njega ubi sramota. Šta će reći drugovi — kakvog to strica bukvana ima, kad ni konje ne umije sačuvati. A opet, znaš ti naše Turjančane. Reče: Dalo ga da vozi 'ranu, pa se ni tu nije pokaza'.. I onda mi u brigadi dadoše onog tamo bećara što je oddika pod šumu. I sad, kažem ja mom Lazi — i Rade pokazuje na bljedolikog pratioca. — Lazo, izgubili smo jednog i to je za bruku i sprdačinu dosta i previše! Otsada ćemo malo drugačije. Bolje ćemo napet uši, pripet vagir, a lanac od rude samo zapet kukicom za ajam. I kad onaj đavo ozgo zaurla, skači ti ljevaku, ja ću desnjaku, dok bi tren — otkopčaj, švicni kandžijom paripa i bacaj se u jarak. I tako ti se, moj Nikica, mi ispraksali, ne moš' bolje od nas. Avijun nad kolima, a mi mu već iz daljega pod rep virimo...

— E, Radoje, da nisam rođenim očima vidio, nikom živom ne bih vjerovao. Ovakvi ti ja avionske brzine još niđe ne vidjeh.

— A što 'š, moj Niko! Evo u ovo mojije četrdeset i šest godina dosta sam ti i osta'itar... Lazo opet invalid, pa svejedno — ispraksali se brate... Da mi ubiju još jedno konjče, u komandu se ne bi vratio... Osta' bi u Jezerima s brigadom...

Prilazimo kolima. U njima nekoliko velikih vreća nabijenih tvrdim vojničkim kruhom. Jedna bomba pala usred kola, proparala vreću i izbacila na cestu nekoliko kruhova. Jedan se otkotrljao, prepolovio i ostao tako na rubu ceste. Lazo ih pobire, briše rukom i puše u ozlijeđena mjesta, da istjera prašinu. Dolazi do ovog prepolovljenog i ne zna što bi s njim učinio.

— Radoje, evo u ovom komad gelera — da ga bacim?

— Ma gledaj ga! — nakočoperi se ljutito Radoje.

— Šta ti pada na pamet?... Kru' da baciš?... Smetenjače jedan, znaš dobro da su na položaju kru' i voda jedino što imaš...

— Mislio sam — opravdavao se Lazo — geler je unutra, pa da ne otruje...

— Eto ti ga na! — čudi se Radoje — da ga otruje?... A koliko bi onda našije partizana već potrovali geleri?... Dekne te neđe u leđa, a doktor nožinu pa s gelerom van. I momak opet pušku na rame... Nego, pokupi ti sinko svaku mrvicu, ko zna kome će taj okrajak glavu spasiti...

— Ajde, Nikica, što ćemo mi s ovim jajima? — i Radoje sve obilazi ono nekoliko bombi oko kola koje nisu eksplodirale. — Da i' gađamo kamenjem?...

Nikica se grohotom nasmija. Potapša Radoja po plećima i blago ga gurnu ustranu.

— Ajde, sklonite se malo, a ja ću jednu po jednu šišnut tamo do kanala...

— E, ne'š ti! — usprotivi se Radoje. — Da tebi naude! E, baš ne ćeš! Ja nji' ovako kamenjem saćeram s ceste. Okrugle su, pa se otkotrljaju u jarak...

— Pusti me, kume! Razumijem ti se ja u nji svake fele. Kad nije eksplodirala na tvrdoj cesti, ne će ni na livadi. Nije mi to od prvine da i' bacam s položaja...

— Nu — popusti Radoje — ako si siguran, ajde, ali bolan pričuvaj se! Šta bi mi bez takvog momčine?...

Povukosmo se, a Nikica dohvati jednu po jednu jabučetinu i zavlaši ih u uski kanalčić koji je prolazio is-

(Nastavak na drugoj strani)

Piše:

CASOPISI NA RASKRSNICI

(Crtež Džumhura)

JOŽEF DEBRECENI

Naš novi privredni sistem, koji se upravo nalazi u svojoj organizacionoj fazi, stavlja u žižu svojih pregnuća načelo materijalnog osamostaljivanja pojedinih preduzeća. Povodom ostvarivanja ovih načela u praksi pojavilo se, — kao što je poznato — i pitanje rentabilnosti naših časopisa i izazvalo niz refleksija od strane diskutanata, književnika i urednika.

Prilično je redak slučaj, da se trudbenici pera nađu pred specifičnom problematikom finansijske ili, čak stručno izdavačke prirode, zato i dolazi u nekim osvrtima — naravno ne u svima — možda i do nesporazuma u osnovnim pitanjima.

Kako bismo inače mogli poći prilikom razmatranja ovih pitanja sa stanovišta aluzije takve vrste kao što je, ona o poboljšanju poslovanja u fabrici čarapa »Ključ«, ili analogija koja u razmatranje uvlači čak i nedužne mase nogometnih utakmica?

Jasno je da »paralele« takve vrste, kao ova sa »Ključem«, nikako ne mogu ostvarati korisne perspektive.

»Bolje čarape — više kupaca« to je dakako neosporno. Da li je neosporna: međutim, teza i u varijanti: »Bolji časopis — više kupaca?«, »Svakako nije. Između ostalog ni zato što se dobar časopis ne pravi uvek od tako primamljivog i lakog materijala, što on ne postaje tako brzo i sam po sebi poželjan kao što je to slučaj sa beskrekornim čarapama.

Smatram da ovaj »problem« zapravo i ne pretstavlja nikakav problem. Posmatrajući ga, čak u krajnjem slučaju, sa stanovišta privrednih nastojanja koja jače reaguju na zakonomernosti »ponude — potražnje«, mogli bismo, jedino u tom slučaju govoriti o privrednom problemu. Pravo na život jedne umetničke kompozicije, dakle i književnog časopisa, nije moguće izmeriti na grubom kantaru materijalnog prosperiteta, odnosno uspeha kod šire čitalačke publike. Časopis pretstavlja duhovnu imovinu uže ili šire zajednice, a tražiti njenu amortizaciju van misaone oblasti, značilo bi otprilike isto kao kad bi se zahtevalo iskazivanje aktivnog godišnjeg salda u prihodima, recimo, neke — opservatorije.

Časopis može da bude potreban, šta više neophodan, iako je sa gledišta poslovnog poduhvata skroz u deficitu. Uostalom, časopisi su bili, a i jesu stvarno, po pravilu, finansijski neaktivni, izuzimajući uglavnom one koji su namenjeni javnosti ogromnih istojezičnih područja. U uslovima kapitalističkog društva oni se koriste, po načelu »cilj opravdava sredstva«, bez ikakvih skrupula i svim mogućim pa i najproblematičnijim pomoćnim izvorima: paušalima banaka, oglasima, blagonaklonošću pojedinih pseudomecena ,ali je i sve to jedva dovoljno za njihovo vegetiranje. Zaista rentabilni časopisi su veoma retki, podrazumevajući tu i one najznačajnije koji su pripremali, šta više ostvarivali, cele književne epohe, osnivali plodne književne pravce i vaspitavali stvaralačke generacije. Pretstavlja li pri tome merilo tiraž ili materijalni uspeh? Da li časopis valja ili ne, da li je on potreban ili nije, na to najmanje ukazuje broj njegovih pretplatnika.

Rešenje bi trebalo tražiti na drugoj liniji. Da bismo ovde izmerili vrednost, moramo se služiti drugom vrstom tegova. Treba pokušati da se ispita pravo na život jednog časopisa u perspektivi: nastojati da se u njemu sagleda presek ukupno svih kulturnih vrednosti i nastojanja, sume duhovnih ostvarenja određene zajednice; sagledati njegovu sposobnost — uprkos eventualnom neznatnom tiražu — da utiče neposredno, ali sigurno, na vaspitanje možda i milionskih masa.

Zato nemojmo prolivati suze ako se nađe svega nekoliko stotina kupaca koji kupuju časopis za 70 dinara, nasuprot masi koju vidimo kako strpljivo stoji u redu čekajući ulaznicu od 120 dinara za tribinu. Jer će posle utakmice ipak iz redova saradnika i čitalaca časopisa proizći oni koji će kroz svoje stvaralačke, usmeravajuće ili vaspitne funkcije primerom svoje gledanje i držanje — oformljeno eventualno baš po duhu časopisa — preneti na desetine hiljada i milione drugih.

Primere ću uzeti odande gde imam ličnog iskustva: iz oblasti mađarske literature. Književni časopis »Njugat« izlazio je decenijama. Označavao je neosporno jednu ne malo značajnu epohu mađarske literature, stvarao bogate literarne tradicije. Među književnicima, koji su u njegovom krugu našli svoj istinski akcenat, nalazila su se ne manje imena nego što je veliki pesnik-prorok Endre Adi, koji je predosetio revolucije, i Žigmond Moric (preveden i na srpski), koji je sa tolikom dramatskom snagom slikao iskušenja i krize mađarskog seljaka, polufeudalnog roba.

A istovremeno broj pretplatnika »Njugata« ni u vreme njegovog najvećeg procvata nije premašio broj od tri hiljade.

Neumrli proleterski pesnik Atila Jožef uspevao je da održava u životu svoj časopis sa svega nekoliko stotina čitalaca, uz velike napore i na račun i onako skučenog svog ličnog standarda. Ipak je ova šačica ljudi, saradnika i čitalaca, oko jednog skoro neprimetnog časopisa stvorila ono jezgro svesnog proletarijata, iz kojeg su nikli najbolji borci protiv hortijevske reakcije.

Sve u svemu: U našim časopisima treba da vidimo ono što oni ustvari i jesu: forume naših duhovnih postignuća i stremljenja, naših ostvarenja i ciljeva. Treba da vidimo u njima odgojitelje vaspitača. Treba da vidimo u njima pouzdani motor, jako sa mnogo transmisija, motor pokretača našeg obnovljenog duha, gradilište naše socijalističke kulture. Bez obzira na momentani odziv široke publike, obezbeđujmo im opstanak i svestrani razvoj. Odziva će biti, i to sve većeg, jer to imperativno pretskazuju, sigurno obećavaju baš zakonomerni uslovi razvoja socijalističke sredine.

U carstvu »ponude — potražnje« časopisu treba da pripada pravo eksteritorijalnosti. Ukoliko bi se, u okviru sadašnje organizacione strukture naše privrede, dojučerašnje forme podupiranja pokazale neprikladnim ili teže sprovodljivim, trebalo bi potražiti i pronaći nove oblike.

Naravno da mi je stalno pred očima dobar časopis. Koji je pak časopis, od postojećih, dobar, to ima da ustanovi brižna analiza.

Ako je pak potrebno da se rešeta, neka dođe i rešeto. Ali kriterij pri tome nikako ne može da bude tako profani činilac kao što je — tiraž.

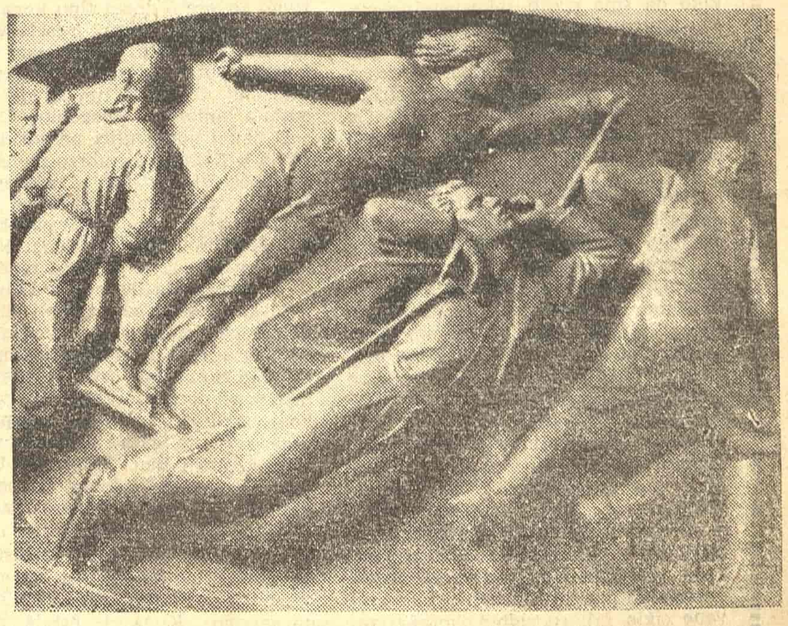

Tine Kos: Spomenik palim smučarima (detalj)

BRAZILIJANSKI PISAC RIBEIRO-KOUTO

Ribeiro-Kouto spada u red najistaknutijih pesnika i novelista Brazilije. Rođen je 1898 u Santosu (država San Paulo), rano ostaje bez oca i provodi detinjstvo u nemaštini. Pohađa pravni fakultet, najpre u Sao Paulu, a kasnije u Rio de Zaneiru gde diplomira 1919. Za vreme studija izdržava se radeći kao korektor, reporter, novinar. Obolevši na grudima, četiri godine živi po planinskim selima Sao Paula, sve do 1928 kada, izlečen od teške bolesti, stupa u diplomatsku službu. Kao diplomatski pretstavnik Brazilije boravi u Marseju, Parizu, Lisabonu i Ženevi, a od 1947 u Beogradu. Član je Brazilijanske akademije i urednik uglednog lista »A Manha« koji izlazi u Rio de Zaneiru. Prvu zbirku pesama objavio je 1921, a prvu knjigu novela 1922. U predgovoru za njegovu zbirku pripovedaka, objavljenu u Lisabonu 1944, portugalski pisac Adolfo Kazais Monteiro ocrtao je književni dar pesnika i novelista Ribeiro-Koute ovim rečima: »Zaista, nije niko kao on dostigao tako savršenu ravnotežu između diskretne ironije i nežnosti, između saosećaja u razumevanju neizbežnih ljudskih slabosti i duboke prijemljivosti za izraze osećajnosti.

Nagnuti se nad tajnom bednih sudbina, dodirnuti sa neuporedivom lakoćom jadne rane povređenih srdaca, izvući sav miris iz života najnapaćenijih i najpovučenijih, stići tamo gde je život najtananiji, otkriti tešku poeziju neostvarenih događaja, najskrivenijih snova, nikad ne ostvarenih želja, — to su nekoliko glavnih obeležja njegovog pripovedačkog dara. Dara tako jednostavnog da nam se često čini kao da između nas i onih života o kojima nam govori nema nikakve veštačke tvorevine. Svaka nam pripovetka Ribeira-Kouta pruža malo brazilijanske stvarnosti, naročito one koja se odnosi na sitni puk i srednji stalež, pod vidovima koji najviše mogu da utiču na pesnika koji je, ne bez razloga, nazvao pesme jedne svoje knjige »nežnosti i osećajnosti«.

Pisca Ribeiro-Kouta pretstavljamo našim čitaocima jednom pesmom koju je na naš jezik preveo Ante Cetineo.

Dijalog o sreći

— »Neka je blagoslovena zemlja tvoja«.

— »Stranče, koji si došao u moju zemlju,
Da nađeš dobro, koje si uzalud u svojoj tražio,
Hvala ti, stranče«.

— »Ovamo dođoh da budem srećan.
Ovo je zemlja obilja i blagostanja.
Ovamo dođoh da budem snažan, bogat i srećan«.

— »Hvala ti, stranče«.

— »Ovdje će ostati da žive sinovi moji.
Ovdje će se roditi unuci moji.
Ovdje, čeznući kroz to vrijeme za svojim zavičajem,
Zaklopit ću oči svoje.
Neka Bog blagoslovi zemlju tvoju«.

— »Stranče, još jednom ti hvala!
Znam, da je istina sve što kažeš.
Ali, ah, nauči me:
Koji je put, koji vodi zemlji tvojoj?
Koji je put? Reci, stranče...
Ja želim tamo ići! Ja želim ići!
Ja također želim srećan biti, o stranče«.

Izložba modernog holandskog vajarstva

4 septembra se zatvara u Amsterdamu izložba savremenog holandskog vajarstva, koja je bila priređena prilikom održavanja Međunarodnog kongresa kritičara umetnosti.

Na izložbi je izloženo 250 radova od 70 najboljih holandskih vajara.

Ta je izložba pretstavljala znatan interes za strane kritičare umetnosti, kojima je oblje poznato holandsko slikarstvo od vajarstva. Na izložbi se, moglo videti da je holandsko vajarstvo u poslednjih pedeset godina doživelo vanredan polet, da ono pretstavlja jednu solidnu vajarsku školu i da ima umetnika od velikog talenta, među kojima se od starijih ističu Rodeker, Mendes da Kosta, Broner, Krop i Poleb, a među mlađima Rejers, Kuzijin i Brat.

PROSLAVA DE PIZISA

U Italiji su u toku proslave 55-togodišnjice jednog od najvećih italijanskih savremenih slikara, Filipa de Pizisa. Svi umetnički časopisi i književni listovi posvećuju mu zasebne brojeve i članke, a u većim italijanskim gradovima priređene su i izložbe njegovih radova. Među tim izložbama su najpotpunije: retrospektivna izložba u Ferari, rodnom mestu De Pizisa, i izložbe njegovih novijih radova u Rimu i Milanu. De Pizis se sada nalazi u jednom sanatoriju za nervne bolesti blizu Milana.

U Ferari je priređena najpotpunija izložba njegovih radova sa 165 slika iz svih perioda njegova života: iz vremena kada je radio u svom rodnom mestu pod uticajem kubizma (do 1916), iz rimskog perioda (do 1925) kada se kod njega već osećaju uticaji impresionizma, iz vremena njegovog prvog boravka u Parizu (1925—1935) kada je izgradio svoj senzibilni i poetični stil, kao i londonskog (1935), milanskog (1940—1942) i venecijanskog perioda (1945—1947) kada je de Pizis već naišao na puno priznanje u svojoj zemlji i u svetu.

MATISOVA KAPELA U VENSU

Anri Matis je, posle četiri godine rada, završio ukrašavanje svoje kapele u Vensu. Ta je kapela svečano osvećena 25 juna u prisustvu mase novinara, ljubitelja umetnosti i, naravno, visokog klera. Matis, koji ima 81 godinu, nije bio prisutan.

Unutrašnjost kapele je obojena belo, prozori su rađeni u obojenom staklu plave, zelene i žute boje, a sve ostale slike i kompozicije su rađene na vanredno jednostavan i impresivan način.

ZBORNIK RADOVA O PESNIKU SEN DŽON PERSU

Ugledni francuski časopis »Saje de la Plejad« posvetio je svoj najnoviji broj istaknutom francuskom pesniku Sen Džon Persu, autoru »Pohvalnih beseda«, »Anabasa« i »Progonstava i kiša«. U ovom zborniku nalazimo imena značajnih francuskih i svetskih pisaca (Farg, Valeri, Žid, Klodel, Žuva, Larbo, T. S. Eliot, Duzepe Ungaretij). Ovim pohvalama pesničkog dara Sen Džon Persa koji živi u inostranstvu, pridružila se i mlada generacija francuskih pesnika (Šar, Breton, Šoade) i kritičara (Bonur, Kajoa, Fuše, Pikon, De Ružman).

JEZIČKA »ČISTKA« NA SOVJETSKOJ POZORNICI

Završetak pozorišne sezone 1950—51 godine obeležen je u SSSR »čistkom« posebne vrste: ovog puta je na dnevnom redu jezik i stil novih pozorišnih dela. Prema pisanju moskovske štampe, ta dela imaju da budu očišćena od svakojakog govornog trunja i mulja.

Ustvari, sadašnja »čistka« nije ništa drugo do nova faza sprovođenja odluke CK SKP(b) od 26 avgusta 1946 godine o repertoaru dramskih pozorišta. Odluka se oborila, kao što je poznato, na dramska dela koja su prikazivala »sovjetske ljude kao primitivne i slabo kulturne, s malograđanskim ukusom i naravima«. Tada je repertoar očišćen od čitavog niza takvih dela koja su tematski i po načinu karakterizacije likova bila nepoćudna Kremlju. U nastavku akcije sprovedene 1946 godine, »istoriska odluka« pojavljuje se danas kao oruđe jezičke »čistke« kojom treba da se otkloni jedna druga opasnost, svakako veoma ozbiljna sa gledišta moskovskog naredbodavca.

Opasnost je sadržana, dakle, u jeziku dramskih dela.

Teme su uglavnom glajhšaltovane, a retka »skretanja« (koja se skoro uvek sastoje u nedovoljno ružičastom prikazivanju sovjetske stvarnosti) likvidiraju se na poznat način, preko »Pravde«, a u manje važnim slučajevima — i preko drugih moskovskih listova. Ali jezik dramskih dela još nije glajhšaltovan u meri koja bi odgovarala duhu »istoriske odluke« iz 1946 godine i kasnije aktima te vrste — sve oštrijem kursu revizionističkog srozavanja književnosti.

Kao gospodar sovjetske pozornice, revizionizam traži da se dramska dela u svemu prilagode njegovoj nagonskoj težnji ka takozvanom »publicističkom zvučanju«, tj. ka svođenju jezika drame na hladnu, knjišku, klišeiranu rečenicu iz zvanično odobrenog asortimana. Drukčiji jezik, zasnovan na govornom materijalu, stvarnosti, individualiziran, crpljen iz životnih sadržaja i odnosa, opasan je upravo zato što sam po sebi, nezavisno od teme dela, a često i uprkos temi, može prikazati »sovjetske ljude« u nepoželjnoj svetlosti, tj. onako kako su ih prikazivala dramska dela skinuta sa repertoara odmah posle objavljivanja već citirane odluke.

Zato se u redakciskom članku moskovskog lista »Sovjetska umetnost« prebacuje jednom od ovogodišnjih dobitnika Staljinove nagrade, dramskom piscu Juliju Čepurinu. List navodi Čepurinov komad »Savest« kao primer mehaničkog prenošenja svakidašnjeg vulgarnog govora na scenu i uverava da bi to delo (za koje se tvrdi da je inače »sagrađeno na životno istinitoj osnovi«) mnogo dobilo jezičkim čišćenjem koje autor nije izvršio.

Članak »Jezik u Dramaturgiji« karakterističan je i po tome što zahteva od sovjetskih dramskih pisaca da obogate jezik svojih dela i da ga uzdignu na nivo »pravog, živog narodnog jezika koji karakteriše sovjetske radnike, seljake, inteligenciju«.

Ovu šifru nije ni najmanje teško odgonetnuti, pod »živim narodnim jezikom« valja razumeti jezik koji nije ni živ, ni narodni.

Naredbodavčevom shvatanju i ukusu potpuno odgovara, naprimer jezik komada Nikolaja Virte »Zavera bankrota« (»U jednoj zemlji«). Za taj komad Virta je 1949 godine dobio Staljinovu nagradu prvog stepena. Virtinom delu nisu činjeni nikakvi jezički prigovori i ono spada među komade koje je Moskva nametnula i repertoarima satelitskih zemalja. Da vidimo kako u tom velikom pozorišnom delu staljinske epohe teče razgovor čeških seljaka sa Markom, bivšim potpukovnikom-tenkistom, a sada majstorom u zavodu za izradu tenkova, i radnicom Magdom. (Virta doduše nigde ne pominje da se radnja »Zavere bankrota« odigrava u Čehoslovačkoj, ali sadržina komada ne ostavlja nikakve sumnje u tome pogledu).

MINA. Opet ti o ratu!
KUM STEBAN. Da, to su bila grozna vremena.
MINA. Da, kume Stebane. Katkad mi se čini da u toku svih šest godina okupacije nismo imali nijednog vedrog dana.
MARK. Pijmo sa željom da se ti mračni dani nikad ne ponove.
KOSTA. Vi ste rekli ono što sam ja mislio, majstore Mark. Donesi još vina ženo!
MINA. Navikao si da puniš do vrha svoju bačvu, Kosta Vara.
KOSTA. Ho-ho! Svak ima ženu, a svaka žena ima svoju muziku. Zar je greh da čovek popije u svoje zdravlje. A ja hoću da budem uvek zdrav i puna stomaka.
MARK. Već je vreme da idem u zavod.
MAGDA. Da vam nije dosadno s nama?
KOSTA. Do jutarnje smene ostalo je još dosta vremena, stići ćete da se ispavate.
MAGDA. Ne, Vara, Mark Pino ne voli da spava. Dok je ranije bio dobar potpukovnik-tenkista, sada je najbolji majstor u našem zavodu. On mnogo čita, a u naše doba tehnika brzo korača napred.
KOSTA. Ho-ho! De, pokušaj da je stigneš!
KUM STEBAN. Vi bi trebalo da budete general, majstore Mark, ili da se bavite politikom kao vaš otac i da briljirate u višim krugovima. Bože moj, vreme zaista vrtoglavo juri!

Cela »Zavera bankrota« napisana je takvim jezikom i stilom — jadno, plitko i toliko nevešto da je Virtine dijaloge nemoguće parodirati, jer je prazni i pretenciozni original sam po sebi neka vrsta nehotične parodije na skroz neumetnički i intonaciono promašen nazovi — dramski tekst.

Pragmatistički odnos prema dramskim delima — i prema književnosti i umetnosti uopšte — urodio je nakaradnom pojavom nagrađivanja, hvaljenja i nametanja dela kao što je »Zavera bankrota«. Spisateljima Virtina kova redovno polazi za rukom da pišu tako kao da u ruskoj književnosti nisu stvarali Puškin, Ljermontov, Turgenjev, Ostrovski, Tolstoj, Čehov i Gorki, — kao da je najviši domet ruskog jezičkog izraza — onaj reski i opori jezik i ton »postanovljenja«.

Iz turobne atmosfere tih »postanovljenja« nikla je u laž koja čini bitno obeležje sadašnjeg čišćenje na sovjetskoj dramskoj pozornici. Pozivajući se na tradicije ruske klasične književnosti, list »Sovjetska umetnosti« traži u članku »Jezik u dramaturgiji« visoko jezičko i stilsko majstorstvo, do koga vlastodršcu ustvari nije stalo. On hoće frazu koja ne izražava i ne odražava životne odnose, ne slika ljude onakve kakvi su, već služi kao mrtvo oruđe mrtve tematike. Dramaturgiji nepostojećih likova i stanja odgovara jezik kakvim se u životu ne govori. To nije »jezik koji karakteriše sovjetske radnike, seljake, inteligenciju«, kako je to deklarativno i neiskreno rečeno u članku »Sovjetske umetnosti«. To je jezik koji karakteriše samo stav vladajuće moskovske kaste u pitanjima književnog stvaranja i jezičkog izraza.

Moskovski list prividno zahteva ono od čega njegov inspirator ustvari beži. Dela velikog Ostrovskog odražavaju se danas na sovjetskoj sceni samo zato što prikazuju Ruse i Rusiju prošloga stoleća. Ako bi se u SSSR danas pojavio dramski pisac kadar da stvori dela koja bi po jezičkom bogatstvu, raznolikosti intonacije, snazi karakterizacije likova kroz njihov govor bila ravna delima Ostrovskog, sudbina takvog pisca bila bi vrlo nezavidna. Zvanični bi ga najodlučnije odbacili i žigosali kao propovednika malograđanštine i čoveka koji nije dorastao razumevanju današnjih »džinovskih preobražaja« u celokupnom životu SSSR, pa i u tobož preporođenom jeziku.

Napadi na male sovjetske dramske pisce, koji pokušavaju da očuvaju nešto od živog jezičkog tkiva, osvetljavaju čitavu pozadinu »čistke« na pozornici. Moskovski revizionizam, i pored svog pozivanja na ruske klasike i značajna pozorišna dela, napisana tokom dvadesetih godina, uznosi anemičnu i bezvtrednu scensku publicistiku simonovsko-virtinskog žanra kao uzor nad uzorima. Uostalom, »Sovjetska umetnost« u svom uvodnom članku »Dramaturgija — dužnik pozorišta« otvoreno poziva dramske pisce da se ugledaju na »Zaveru bankrota« i Simonovljeve komade. Isto tako, u članku »Jezik u dramaturgiji« Simonov se pominje kao jedan od pisaca koji su stvorili »sovjetsku dramsku klasiku«.

Veoma je karakterističan način proglašenja Konstantina Simonova za novom klasika dramske književnosti. Prvo su navedeni značajni komadi napisani dvadesetih godina, zatim se pominju Aleksej Tolstoj i Leonid Leonov, a na kraju seređaju imena novoproizvedenih klasika: Pogodina, Kornejčuka, Simonova i komp. Književnosti i istini zainat, opusi tih »klasika« upoređeni su po značaju s delima kao što su »Ljubov Jarovaja« i »Oklopni 14-69« koja, i pored svih svojih obeležja dramske hronike, obiluju dubokim i lepim sadržajima kakvi se ne mogu dati pod današnjim revizionističkim pritiskom na književnost. Pomoću tog poređenja »Sovjetska umetnost« nastoji da pred svojim čitaocima obezbedi rang istaknutih pisaca — štaviše klasika dramske literature! — ljudima koji ustvari imaju pravo samo na nezavidan rang propagandista »staljinske epohe«.

Milan ZARIĆ

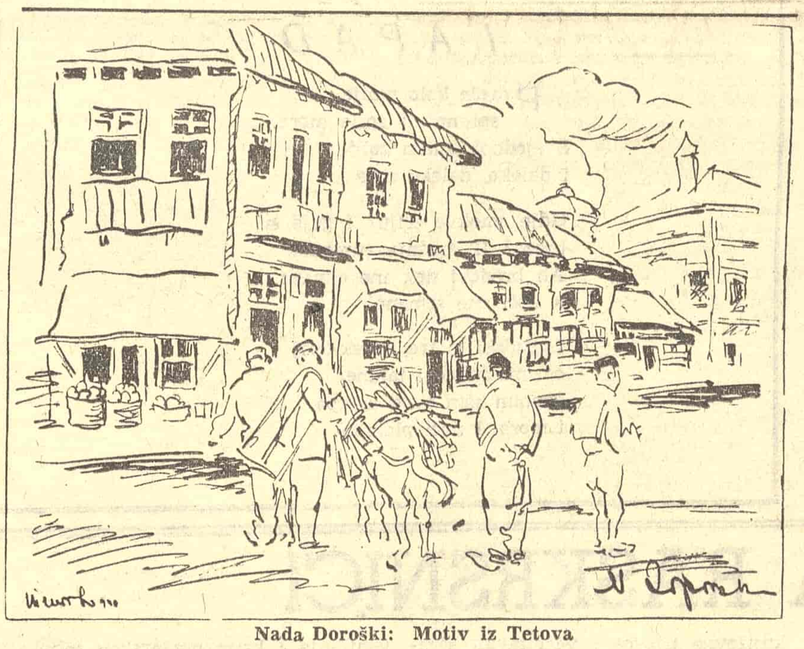

Nada Doroški: Motiv iz Tetova

Naš čovo...

(Nastavak sa prve strane)

pod ceste. Ni jedna bomba ne eksplodira.

— Gledaj — pokaza mi Radoje svoga dešnjaka pod šumom. Takvog ajduka još nisam vidio u svom životu. Otkačim ga, opatrnem kandžijom, a on upropanj u kakav gaj, ili onako — niz polje. I kad avijun naleti, a on se još, pasjak, rita zadnjim nogama. Digne rep, k'o da veli: evo ti pa gađaj, ako me dohvatiš... Ma, jest ajin, nije ga ovakvog još Lika vidjela. Idem ja po njega, pa ćemo gore do raskrižja zajedno — reče Radoje i zagazi na livadu. Cestom je po ljevaka već grabio krakati Lazo.

O... ooj. Sokole! — zvao ga je Radoje, kao da ide po svatovskog konja, kojeg je pustio da se još malo napase sočne djeteline. — Dođi de, kruno carska ,nema više Talijanaca! Odi, rode, svome Radoju! Nakrmit ću te na Jezerima, da će ti pucat rebra...

Konj je podigao glavu u smjeru Radoja i strižе velikim crnkastim ušima. Ovako iz daljine moglo se vidjeti da je to neki živahni, čio konj ,iako su na njemu rebra podobro iskočila.

— O... ooj. Sokole! — nastavljao je Radoje prilazeći, a konj ga je čekao mirno i pouzdano.

Došoh do Nikice. On je netremice gledao za Radojem i njegovo inače vedro, opaljeno lice, čvrsto kao od tuča, blistalo je srećom kakvu sam rijetko vidio na licu čovjeka.

Pođosmo prema našim kolima da s Radojem proslijedimo još koji kilometar puta do raskrižja za Jezera.

MEĐUNARODNI FESTIVAL SAVREMENE MUZIKE U FRANKFURTU

U Frankfurtu na Majni održan je festival Međunarodnog društva za savremenu muziku (sa sedištem u Londonu). Festival je uglavnom obuhvatio sve oblasti muzičkog stvaranja iz 17 zemalja. U koncertnom delu, koji je davan u velikoj dvorani hesenske radiostanice u Frankfurtu i koji je trajao devet dana, izvođena su simfoniska, kamermuzička i vokalna dela. Od španskog kompozitora Roberta Gerharda, koji živi u emigraciji izvedena je komična opera »Dnenja« sa ogromnim uspehom u Visbadenu, a od nemačkog kompozitora Ernsta Kšeneka data je velika opera »Orestov život« u novoj kompozicionoj i režiskoj obradi na sceni frankfurtske opere. U okviru festivala održan je i godišnji kongres Društva na kome je od strane Jugoslavije prisustvovao Milenko Živković. Idući jubilarni festival održaće se krajem juna 1952 u Salcburgu, gde je pre 25 godina i osnovano ovo društvo.

MEĐUNARODNI KONGRES MUZIČKIH BIBLIOTEKA

Od 22 do 25 jula održaće se u Parizu međunarodni kongres muzičkih biblioteka. Na kongres je pozvato oko 30 država. Na tom kongresu treba da se osnuje »Međunarodno udruženje muzičkih biblioteka«.

Dnevni red kongresa predvida diskusiju i glasanje o budućem statutu Udruženja, zatim izdavanje novog repertoara muzičkih izvora, utvrđivanje međunarodnog pravilnika za katalogiziranje muzikalija, razmena muzičkih dela, osnivanje međunarodnog depoa za mikrofilm, pitanje muzičkih diskoteka itd.

SMRT DIRIGENTA KUSEVICKOGA

Dugogodišnji dirigent Bostonskog simfoniskog orkestra Sergej Aleksandrović Kusevicki umro je sredinom juna u Bostonu u 76-toj godini života.

Kusevicki je rodom iz Višnji Vološeka u Rusiji. On je bio poznat kao dirigent još i pre rata, ali najveće zasluge ima za razvoj muzike u Americi, gde je radio poslednjih 25 godina kao dirigent Bostonskog filharmoniskog orkestra. Američka štampa ističe da je preko njega taj orkestar proslavio dela mnogih savremenih kompozitora i da je njegova zasluga što je Bostonski filharmoniski orkestar postao jedan od najboljih orkestara na svetu.

BALET-OPERA »KOLUMBUS«

U Berlinu u prošloj pozorišnoj sezoni najveći uspeh je doživela balet-opera »Kolumbus« od nemačkog kompozitora Vernera Eka. Kritika ističe svežinu indijanskih i španskih narodnih melodija, koje je Ek vešto uneo u svoju operu o Kristiforu Kolumbu i karakteriše ga kao kompozitora koji »pripada školi umereno moderne muzike, ali ne mnogo moderne, koja se izvodi sa najmodernijim sretstvima«.

SEZANOVI AKVARELI

U pariskoj galeriji Bernhajm priređena je izložba akvarela velikog francuskog slikara Pola Sezana. Jedna mala kompozicija sasvim jednostavna u svojoj klasičnosti, jedna mrtva priroda sva u gradacijama sočnih boja, pet pejsaža koji bi nestručnom oku izgledali nedovršeni: ukupno sedam akvarela.

Bojan ŠTIH

SKICE SA PUTA PO ŠKOTSKOJ

Uveče sam otputovao iz Londona. Željno sam čekao zoru jutra kad će se moći iz voza da razabere kraj i dožive prve impresije o zemlji koju do tada nisam poznavao, a čija me je slika uvek privlačila. »Leteći Škot« nije bio sasvim tačan, skupio je putem kroz srednju Englesku sat i po zakašnjenja, tako da smo prešli takozvanu englesko-škotsku granicu kad se dnevna avgustovska svetlost već sasvim razlila po blagovalovitom kraju, a ubrzo zatim smo ugledali i more i strmu stenovitu obalu. Govorili su nam da je i englesko-škotska granica prava pravcata granica, ma da ne deli dve države ili dva naroda različna po jeziku i kulturi, a ipak administrativno razdvaja i deli po istoriji i poreklu dva različita naroda, koji su se od ranog do kasnog srednjeg veka borili za prevlast na ostrvu, odnosno, kako kažu Škoti, za i protiv škotske nezavisnosti i samostalnosti. I granica, koju je stvorila i ostavila istorija, ne prostire se preko britanskog ostrva samo u administrativnom ili istoriskom smislu. Istina ona nije naznačena graničnim kamenovima, karaulama i drumskim branama, a ipak je i ta granica, kao sve na ovom lepom svetu vidljiva i opipljiva, sasvim u skladu sa stilom i osobenostima britanskog ostrva. Kažu da tamo gde među pašnjacima, poljima i na padinama niskih brežuljaka prestaju kuće zidane od crvene cigle, čiji su zidovi isprekrštani crnim gredama i počnu se nizati kuće od tamno-sivog klesanog kamena — počinje zemlja Škota.

Neki govore da to nije istinito, a sam nisam imao vremena da se osvedočim u to kako izgledaju kuće na jednoj i na drugoj strani englesko-škotske granice. Ali o tome da su Škoti ponosni na svoj način zidanja kuća, na svoju arhitekturu, i da sasvim negativno govore o onom tipu koga je naročito gajila »stara, vesela viktorijanska« Engleska, uverio sam se nekoliko puta za vreme boravka u Škotskoj. U vezi s tim su mi pričali malu a zanimljivu anegdotu.

U nekoj maloj ulici pozadi univerziteta u Edinburgu, ubrzo posle prvog svetskog rata, sazidao je neki engleski trgovac doseljenik kuću od cigala, čiji su beli zidovi bili obrubljeni i isprekrštani crnim gredama. Nije teško shvatiti da je ta kuća mnogo godina uzrujavala duhove u Edinburgu i da su gradski oci morali zbog nje da presede mnogo sati u dvorani gradske kuće, koja je doduše u komunalno tradicionalnom smislu posvećeno mesto ali koju u vreme festivala, iz komercijalnih razloga, ustupaju za pretstavljanje igara i drama iz vremena Šekspira i Ben Džonsona. Uprkos tome što ima još i danas mnogo njih koji se neprestano spotiču o tu kuću i njenu tuđinsku arhitekturu i misle da bi najbolje bilo da bude otstranjena, razume se koliko god je moguće bez buke - dugogodišnji spor se mirno završio. Kuća je ostala, a ljudi i dalje tvrdoglavo misle da kvari lepo arhitektonsko lice Edinburga, zato što resko odudara svojom blještavom belom bojom od tamnih pocrnelih zidova edinburških kuća i monumentalnih palata. I stajaće tamo dok je ne nagrize vreme ili novi regulacioni plan... I u ovom slučaju se pokazuje da delo ljudskih ruku i uma ostaje, a strasti i mišljenja, ma da često snažnija, vitalnija i sakrosanktnija od dela i ostvarenja, često pokrije vreme, razvitak, a to znači da se ugase u toku novih mišljenja, novih strasti i novih ideala. Nije teško zamisliti sudbinu kuće i njenog sopstvenika pre tri četiri stoleća, jer su škotsko-engleski odnosi sve do 1707 godine, kad se nemirna i borbena Škotska posle mnogih stoleća borbi i krvavih ustanaka i ratova naposletku ipak ujedinila sa Engleskom, pružaju sasvim malo primera tolerantnosti. Tada su gorela mesta i kuće po škotskim i engleskim poljima ne zbog problema arhitekture, nego zbog politike i strasti, koje su se sabirale iza zidova od cigala i iza zidova od klesanog kamena... i protivnici, misleći da ruše jednu ili drugu političku koncepciju, rušili su zidove koji su se dizali pred ovom ili onom politikom.

Ima istoričara koji tvrde, a ako slušate Škota koji vam pripoveda anegdote iz istorije svoga naroda, naslutite isto tako — da su retko gde na evropskom kontinentu odnosi između dva tako bliska naroda kao što su Englezi i Škoti, bili tako krvavi i nemilosrdno okrutni. A skoro hiljadugodišnja borba Škotske sa Engleskom za nezavisnost i samostalnost završila se via facti sporazumom: da svaki bude maksimalno kod svoje kuće i u svojoj kući, a zajedno plovimo po morima pod Union Džekom i udruženi čuvajmo obale svoga ostrva...

Kada sam prolazio pored one nežnobele kućice sve izukrštane crnim, katranom natopljenim gredama i sa koničnim krovom, nehotice sam pomislio na onu staru, staru temu, o kojoj su najbolji umovi napisali toliko strasnih stranica a koju nazivamo trpeljivost, tolerantnost — bilo da se ona otkriva u priznavanju prava svakome narodu na opstanak i suvereni razvitak, bilo da se otkriva u priznavanju prava čoveku da može misliti svojom glavom i osećati svojim srcem, sagraditi kuću po svojim željama i po svome ukusu — »My house, my castle« ili kao što lepo kažu kod nas: »Moja kućica, moja voljica«. Razume se da zaključak takvog sanjarenja može da bude, u sadašnjem vremenu, samo gorko saznanje da je u očima savremenih imperatora mirotvoraca tolerantnost neoprostiv i nepopravljiv greh, koji može da opere samo sibirska glad i smrt. I sanjarenje će biti sve dotle dok tamo gde se dodiruju dva naroda, ukrštaju dve kulture i gde se susreću dva mišljenja bude vladala netrpeljivost, nemir, nepoverenje i sakriveni nož za ledima, a na ramenima golub mira — nož kao činjenica, a golub kao »simbol« savremenog totalitarizma — i dok bude trajala inflacija reči, dok budu reči imale svoj ilegalni kurs na crnoj berzi govora, kako je to rekao jedan govornik na lanjskom berlinskom kongresu »za slobodnu kulturu«... Ispod niskih, strašno sivih oblaka, koji potiskuju i zatvaraju čovekovu misao u malen svet oko njega samoga, rosilo je kad se voz zaustavio na edinburškoj stanici. Koji sat kasnije već smo bili na putu za Peebles, trideset dva kilometra južno od škotske Atene, kako pet miliona Škota s ponosom naziva svoje glavno mesto. Peebles, starodrevno malo mestašce, leži u pitoresknom kraju uz Treedu na obroncima sivozelenog Morfoota. Pre nego što smo stigli u Peebles, šofer ,sedi Škot iz Aberdeena, zaustavio je automobil tri puta. I kada je automobil prestao sa svojim jedva čujnim ropotom, šofer se iznenada pretvorio u temeljitog a bestrasnog istoričara. Njegovo pripovedanje bilo je sasvim obrnuta slika ćeretanja bilo koga talijanskog čičerona, koji, sa živahnom mediteranskom fantazijom i govorljivošću, a često takođe sa svojim dopunama i varijacijama, dočara najčešće neupućenim turistima davna vremena i davnu prošlost, koja je pre mnogo stoleća utonula iza razrušenih zidina, pobledelih slika i požutelih listova letopisa; šoferovo pripovedanje takođe nije bilo ni ekshibicija sećanja iz pročitanih bedekera, niti je njegovo pričanje nagrizala sumnja i skeptičnost kakvog savremenog Waltera Raleigha. Bio je pravi Škot, koji škrtim rečima pripoveda istoriske činjenice. Njegovo pripovedanje, u kome nije bilo ni strasti ni mrskog i nametljivog ubeđivanja i hvalisavosti, bilo je slično hladnoj matematici istorije. »Mary Gueen of Scots«, kada je tako započeo, pokazujući nam grad u kome je možda nesrećna škotska kraljica za vreme svoga nemirnog života preživela, nalazeći se stalno u bekstvu ,samo noć ili dan, bio mu je glas nešto svečaniji nego obično. Ne sećam se tačno, ali mi se čini da je na svim vožnjama simpatični šofer istoričar pokazao barem četrdeset predela i gradova, kuća i crkava, koji su znameniti u škotskoj istoriji ili pak vezani za život Marije Stuart. Bilo mi je jasno da bih ga najteže uvredio kad ne bih pažljivo slušao njegova izlaganja i ako ne bih svaki put zapitao za ovaj ili onaj događaj koji je on samo pomenuo a nije ga pobliže objasnio i opisao. On nije skrivao svoje zadovoljstvo zbog naše pažnje s kojom smo pratili njegovu istorisku hroniku.

Setio sam se tada, na vožnjama po škotskom Highlandu, kako sam pre više godina bio čičeron nekom Rusu, koji je, navodno, došao da sakuplja istoriske podatke o našoj revoluciji i borbi, pa me je neprestano vredala njegova čudna nezainteresovanost i površnost u slušanju, ukoliko je uopšte slušao kad sam u raznim predelima pripovedao detalje iz borbi u Juliskoj Krajini. Znao je taj postariji Škot zašto s ponositim mirom pripoveda o istoriji svoga naroda. Jer takav mir i dostojanstvo mogu da se zasnivaju samo na saznanju da istoriju nije moguće rasparati pa ponovo skrojiti i sašiti a zatim izložiti kao eksportni model, kako to zahteva politička moda, čiji je pretstavnik bio i onaj ruski »ekspert«.

Sedeći na obali jezera Lomon, slušajući pripovedanje o Škotima i njihovoj istoriji, razumeo sam šoferaistoričara, koji je svim svojim bićem smatrao da je čast i odgovornost pripovedati tuđincu o svome narodu. I taj Škot je rekao mnogo novoga i lepoga.

... Bilo je podne kad smo prispeli na veliku terasu hotela Hydre u Peeblesu. Na rubu šume na malom brežuljku dizala se velika dvospratna zgrada sa dva krila i sa strmim krovom posejanim malim prozorčićima mansarde. Sva bliža okolina hotela je park pun teniskih igrališta i prostora za golf i kriket. Već kad sam se vo-

Ladislav ŽIMBREK

NARODNA PJESMA U OSLOBODILAČKOJ BORBI

Olsudni povijesni događaji i potresi rađaju junačku narodnu pjesmu, na kojoj se napaja umorna i klonula narodna duša. U najtežim časovima ropstva priskače narodna pjesma i diže narod do revolta i drži narodnu svijest budnom. Buntovnički i ustanički valovi narodnog protesta od Kosovskih i Gupčevih dana — pa do Titovih ponijeli su narod i stvorili njegovu povijest, povijest neprestanih borbi i najkrvavijih žrtava, koje je podnio jedan narod samo zato, jer je htio biti slobodan i živjeti nesmetan u slobodi.

Naša je narodna pjesma zato velika, jer je bilo naroda, njegovo srce, njegova čežnja. Ona je krik za pravdom i istinom, ona je protest protiv tiranije i ropstva. Ona je to bila jučer, ona je to bila u Oslobodilačkoj borbi. — Narodna pjesma u prošlosti branitelj istinoljublja i poštenja: »Nemoj sine, govoriti krivo: ni po babu, ni po stričevima«. Ona je izraz legendarne majčine ljubavi i herojstva majke rodilje, majke Jugovića i Hasanaginice; ona je nosilac narodnog vjerovanja i etosa (»Zidanje Skadra na Bojani«); ona je osudila narodne izdajice (Vuka Brankovića). Ona je klica i zametak bune protiv nasilja: kad narod bije nepravda, kad gore domovi i nestaju u pepelu pod tiranskim kopitom čitavi krajevi, narod kaže: »Metnite ženu i djecu u zbjegove, svaki svog ubite subašu«. Za Titova plamena ustanka kaže: »Svaki svoga odaberi ustašu, brani zemlju, kupi osvetnike, briši mahom četnike-izdajnike!« Kad je narodu prekipilo, on je kadar i »sa carem kavgu zametnuti«, a kad ju je zbog nepravde zametnuo, tad ćemo se »biti, more, do jednoga«. A Titovi su borci pjevali: »Partizani iz zelene gore, obiđite Pavelića dvore. Sudite mu, što je učinio: pomorio djecu i djevojke, pomorio starce i starice, zapunio jame i pećine, opustio sela i gradove, rascvilio staro i mlado, rastavio milo i drago... osvetite zloće od ustaša«.

Suvremene narodne pjesme (koje su jednim dijelom sabrane u knjizi »Druže Tito ljubičice bijela«, nastale i objavljene g. 1944 u Topuskom za vrijeme Narodnooslobodilačke borbe) eto neprestano nastaju od 1941 naovamo. One nose sve karakteristike narodne pjesničke umotvorine, no u uporedbi sa starim narodnim pjesmama, one se ističu nekim posebnostima. U prvom redu, kako vidim, u njoj imade malo epskih elemenata, naprotiv, najviše se ističu lirski, pa bi po svim motivima i sadržaju bile najbliže bugaršticama i ženskim lirskim narodnim pjesmama. Od bugarština se opet razlikuju osmercem i desetercem, dok su bugaršticе pjesme dugog stiha. U njima nalazimo mješavine epskih karakteristika i motiva junačkih narodnih pjesama; ona se priklanja sad junačkoj narodnoj pjesmi po desetercu, sad bugaršticima po broju stihova, i lirskoj narodnoj pjesmi po motivu i sadržaju. Njezine opće karakteristike bile bi: kratkoća, jasnoća i mirnoća u obradi motiva, slobodna obradba događaja u više verzija, (jer se pjesma brzo prenosila iz jednog kraja u drugi). Ona je bogata izvornim uporedbama, slikama i metaforama. Rijetka su epska ponavljanja. Pjesnička je dikcija bogata i živa, jezik svjež i narodan, s najobičnijim uporedbama i lirskim slikama. One su bogate motivima iz Oslobodilačke borbe, i ti se motivi isprepliću sa čisto lirskim i konvencionalnim motivima, koji nju naročito karakteriziraju.

Po broju stihova, ima najviše šezdeset do sedamdeset stihova, rijetko stotinu stihova, a gotovo svaka imade refren, koji je njoj naročito svojstven. Što se tiče motiva, stara narodna pjesma imade neke motive stalne, koji su ujedno i sadržaj pjesme. Neki stanoviti motivi daju se različnim junacima, pa je veza između motiva i junaka slaba. Tako na pr. vrlina i hrabrost, koja se u jednoj pjesmi pripisuje Kraljeviću Marku, u drugoj se ta vrlina i hrabrost daje Sekuli ili Svilojeviću. Događa se, da osim imena junaka i lica u pjesmi nema ništa povijesno, pa se takva pjesma naslanja samo na motiv, pjeva o srčanosti junaka, pravdoljublju, i bez obzira na ime junaka, pa čak i na vrijeme i kraj. To se događa i kod suvremene narodne pjesme, u kojoj se različiti motivi rado i brzo priljubljuju, oni su elastični, pa ih ta svojstva čine konvencionalnima.

Narodne pjesme, nastale u Oslobodilačkoj borbi, imadu jedno svojstvo, koje im daje posebnu karakteristiku, a koje već istaknusmo, a to je vrlo naglašena lirika. Nema gotovo ni jedne pjesme, koja ne bi u sebi imala lirsku notu, jedna više, druga manje, ali gotovo svaka protkana lirskim nitima.

Bijela noć je: tiho nebo sniježi,
ranjen junak na bojištu leži,
Ranjen jako i od muka ječi —
to on šalje svojoj dragoj riječi.

Draga moja, moje sunce sjajno,
povenulo tvoje cvijeće bajno,
draga moja, moje rosno cvijeće,
više dragi k tebi doći neće.
Uzmite mi moju pušku šarku,
pozdravite mi i oc i majku
i sestricu mladu kao cvijeće,
da joj bratac više doći neće.
(Pozdrav ranjenika)

Što se tiče formalne strane narodnih pjesama, s obzirom na sadržaj i notu, one su potekle iz duboko ranjenoga narodnog srca, iz kojega još kaplje vrela krv, prolivena za slobodu. Zato je najistaknutija ljubav prema domovini i narodima te domovine. »Kad u boju pao mi je ljutom, riješih poći njegovim putem. Sad ću, majko, biti partizanka, ja ću svoga osvetiti Ranka. Srpkinja me odnjihala majka, Hrvatica porodila Ranka«. Ili:

Ja sam, majko, dobar borac bio,
za svoj narod život izgubio.

te moli seju, da na grobu sadi cvijeće.

Kad tud naša divizija ide —
s moga groba nek se ruže vide,
da se znade, da sam borac bio
za slobodu život položio.
(Cvijeće na grobu)

Slušajući kasnije u Lici različne narodne pjesme one su satkane tako, da se gotovo svaka od njih odmah pjeva u kolu ili prigodom svečanosti, koje narod priređuje svojim borcima po selima, šumama i cestama dočekivajući nakon boja svoje brigade. Njih dalje prenose borci iz jednog kraja u drugi, pa je tako za mnoge pjesme teško utvrditi, gdje su zapravo prvobitno nastale i nikle, da li na Kordunu ili Slavoniji, u Bosni ili Lici. One bi se u uporedbi podudarale s bugaršticama, koje su pjevali ratnici i narodni pjevači na saborima, selima, po hanovima, hajduci na jataku i putnici po različnim dijelovima zemlje. Narodna je pjesma odjekivala tamo, gdje se što važno zbivalo, gdje je narodna duša patila i krvarila. U feudalno je doba pučanin-guslar obilazeći dvorove feudalaca, kako nam je to zabilježio Hektorović, hvarski pjesnik patricij, pjevao: »U ruci mu zlatna knjiga, družba da mu je. Pred njim sluga pisan poje, na čast da mu je«. U doba narodnog ustanka narodni guslar — borac pjeva svojem mitraljezu:

Mitraljezu, sadji mi s ramena,
nije naša zemlja pokorena.

Oj fašiste, kako vam se čini?
Smrt je sada u vašoj blizini.
Oj fašiste, jadena vam nana,
platit ćete kuće partizana.

Platit ćete krvave ustaše,
platit ćete pale borce naše.

Moj »Maksime« čelikom te hranim,
kad napadam i kada se branim.
(Moj »Maksime«)

Nastupom Oslobodilačke borbe narodna je pjesma našla nepresušan izvor. Sve do jedne govore o tom najvećem povijesnom događaju čitave naše historije. U tim se narodnim pjesmama očituje kolektivnost pokreta, masa naših naroda, koji su kao jedan ustali u borbu protiv tuđinskih zavojevača, ugnjetača i njegovih slugu. Svenarodni ustanak, vulkansko izbijanje pobuna po svim krajevima naše domovine, ognjevite varnice kreševa i pobjede narodne vojske, neviđena junaštva pokretača i rukovodilaca narodnog ustanka, bezimeni partizanski narodni heroji, koje je borba izbacila kao uzore junaštva, aktivitet narodnih masa i pojedinaca u njima, bez obzira, da li je muško ili žensko, starac ili dijete — sve su to povijesni izvori i vruci, koji napajaju narodnog pjevača.

S obzirom na raznolikost motiva i različitost objekata, koji nadahnjuju narodnog pjevača, narodne suvremene pjesme mogli bismo podijeliti i u nekoliko ciklusa i rukoveti među kojima se ističu oni o Titu; o voditeljici narodnog ustanka — Komunističkoj partiji; o palim herojima i bezimenim junacima borbe, o narodnom jedinstvu naroda Jugoslavije, o narodnoj vladi, o obnovi i izgrađivanju zemlje, o omladini, o izdajicama itd. Najviše narodnih pjesama — koje su ujedno i najljepše i najvrednije — narod je spjevao Titu, roditelju novoga života i svijeta:

Druže Tito, naše rosno cvijeće,
cio narod za tobom se kreće.

Ti se, druže, na temelju bio,
od početka narod predvodio.

Tito, zemlje naše čedo milo,
da te nije, ne bi ni nas bilo.
(Pjesma maršalu Titu)

Druže Tito, oče domovine,
primi pozdrav svoje omladine.

Druže Tito, naša mila diko,
pozdravlja te malo i veliko,

pozdravlja te i staro i mlado,
druže Tito, ti narodna nado.

Druže Tito, ljubičice bijela,
tebe voli omladina cijela.
(Pozdrav omladine)

Drug je Tito personifikacija svega najmilijega, najboljega i najdražega. Prve su narodne pjesme iz Oslobodilačkog rata nastale o njemu, narod mu pjeva kao pokretaču i prvoborcu narodnog ustanka. — »Drug nam Tito izdo naređenje, svi u borbu za oslobođenje«. — Za njim kreće cio narod, a on ga predvodi. Da njega nije bilo, ne bi bilo ni nas. Kuda kreće Titova vojska, tuda narod posipa cvijeće. Njegovom je zaslugom Oslobodilačka borba zahvatila sve dijelove zemlje, i gdje se god pojavi Titova vojska partizanska, tu sloboda niče. S Titom se proslavila sva zemlja, za narodni ustanak jugoslovenskih naroda zna čitav slobodoljubivi svijet.

Slušam ne znam već po koji put na putu iz Topuskoga u Slunj, kako mu se narod Like i Korduna kune, da će se do kraja boriti i donijeti sreću i slobodu bratskom hrvatskom i srpskom narodu. Tito je otac domovine, uz njega je sva omladina, i njega pozdravlja i voli malo i veliko. On je našoj omladini nešto najdraže — bijela ljubičica. Kao što je bijela ljubičica nešto najljepše i najrađe među cvijećem, tako je Tito najdraži od sviju. On pazi svoju omladinu i nosi je na rukama, a ona mu obećaje, da ne će krenuti s njegova puta. Ona ide u borbu, »jer sloboda neće doći sama«.

Narod voli vladu, koju vodi Tito i koji stvara novi narodni život iza fronte na oslobođenim teritorijama. Nova će vlada ispraviti nepravdu i uništiti izdajnike. Titovi su junaci narodni osvetnici, koji će suditi fašističkim zvijerima i njihovim slugama. I da nije Tita, naša bi domovina propala — kliče vila s balkanskih planina.

Nadalje, narodni je genij ispjevao neobičnom darovitošću i sugestivnošću niz pjesama o začetnici i voditeljici narodne borbe — Komunističkoj partiji, u kojoj je predočena herojska narodna borba. Sav narod kreće za Komunističkom partijom kao jedan, jer zna da ga ona vodi u slobodu. O komunistima se izražava najljepše, njima nema premca:

Komunisti, živjela vam ruka,
vi ste narod izbavili muka.

Ko ne žali mladu krv da lije,
taj je prvi do slavne Partije.

Što Partija pred svog borca stavi,
svaki od njih hoće da ostvari.

Komunisti daju primjer svima,
kako treba platit krvnicima.
(Kompartiji)

U ostalim ciklusima narodni pjevač posvećuje najtoplije stihove bezbrojnim i bezimenim narodnim junacima, koji su pali za slobodu tukući neprijatelja. Pjesme o njima narod je isprepleo lirskim nitima i čuvstvima, koja govore o duboku bolu, a i svijesti, da smrt bezimenih junaka nije bila uzaludna. »Hajde, mila, kaži mome rodu, da sam pao, mladan, za slobodu — zapjevaj mu pjesmu novih zora, nek je čuje od gora do mora«.

Svaka narodna pjesma, koja govori o velikoj budućnosti naših naroda, odiše dubokom vjerom u pobjedu. Svi napori, sve muke i nevolje partizana — boraca ovjenčat će vijenac pobjede. Tu pobjedu donose ujedinjena braća, jer »složno stupa brat uz brata«,

kao Srbin uz Hrvata,
a i braća muslimani
na našoj se bore strani.

Mi gazimo šume, vodu —
svom narodu za slobodu.

Pobjeda će naša biti,
naša vojska narod štiti.
(Barjak)

I ta će vojska — koja je narod zaštitila od najvećega i najjačeg neprijatelja u našoj historiji — krvavoga njemačkog fašizma i njegovih slugu — zaštiti narod i u buduće od svakog neprijatelja naše nezavisnosti i slobode. Narod s takvom tradicijom i narodnom pjesmom ne može i neće biti ničiji sluga, pa ni sluga »starijeg brata«, koji je prezreo sva herojska djela jugoslovenskih naroda, a koja je djela i borbu ovjekovječila — narodna pjesma.

Tine Kos: Spomenik palim smećarima (detalj)

žio drumom koji se odvaja na kraju Peeblesa prema hotelu, koji je izdaleka izgledao kao dvorac, zabrinulo me je malo pitanje: kakvi će biti budući finansiski odnosi između hotela i mene. Ali relativno niska cena za sobu i hranu u tom prilično luksuznom hotelu nije bilo jedino iznenađenje koje sam doživeo u Hydru. Taj hotel, koji je turistička tačka Edinburžana, sasvim je malo sličan po životu koji u njemu teče hotelu iste vrste i sa istom namenom na kontinentu, recimo u Švajcarskoj, Francuskoj ili pak Italiji. U Hydru je vladala upravo turobna tišina i mrtvilo i bilo je malo mogućnosti da čovek slobodno improvizira dan, tako kao što to radi prosečan evropski turista kada je na dopustu ili izletu. Ali najneobičnija stvar u tom hotelu bio je gong, čija je funkcija u životu gostiju bila veoma značajna. Ujutru — istinu da kažem, ne rano — oko osam sati budili su pred svakim vratima tim gongom, čiji je zvuk čoveka prosto protresao; u podne su zvali njime na ručak; posle podne gong je budio iz sna i pozivao na neizbežan čaj; uveče pak, skupljao je goste na večeru. Gong se u toku jednoga dana toliko puta javljao po hodnicima, pred sobama, pred trpezarijama i salonima da se čovek u tim trenucima osećao kao da je u konviktu a ne u hotelu.

Na naše pitanje objasnili su nam da gong ima u hotelu zato takav značaj i moć, jer hotel nije takoreći samo hotel nego je i neka vrsta sanatorijuma za one koji hoće da se tu odmore i da u potpunom miru, a pre svega u disciplinovanom životu, sakupe nove snage. Ali i drugi običaji u tom hotelu, pored gonga, potsećali su goste na konvikt. Kad bi se po hodnicima razlegli prvi udarci gonga, počeli bi se u hodniku koji vodi u trpezariju sakupljati gosti. Ali vrata su bila zatvorena. Tek kad su se sakupili svi ili barem većina, maître d'hôtel svečano je otvarao vrata trpezarije i gosti su počeli polako odlaziti svaki svome, brojkom označenom, stolu. U veče je postupak bio još svečaniji ne samo zbog običaja koji vladaju u Hydru nego i zato što je večera bila najsvečaniji deo dana, kako je to uobičajeno kod Engleza i Škota.

Od prvih udaraca gonga uveče, pa do trenutka kada su otvorena vrata trpezarije, kako sam utvrdio posle nekoliko dana, proteklo je uvek tačno pola sata. Gosti, u večernjim odelima, skupljali su se po salonima; mnogi muškarci bili su u tradicionalnim škotskim kostimima živih boja. Razgovori su bili, razume se, konvencionalni i, svojom sadržinom ,nekakva ljupkoironična potvrda Montesquieove geografske teorije, jer su valjda svi bez izuzetka govorili o vremenu, silno ga hvalili ako je bilo lepo celog dana, ili se žalili na ćudljivo leto ako je padala kiša. A pošto se u Peeblesu, i uopšte u Škotskoj, događa da bar dva puta dnevno pada kiša i da je prava retkost doživeti dan bez kiše (mislim da ih je u celom mesecu bilo tri ili četiri), bilo je prema tome povoda za razgovor o vremenu dovoljno.

Posle večere se u salonu za igranje razvila interna hotelska zabava, koja se takođe, kao i sve ostalo, silno razlikovala od kontinentalnih. Umesto džez orkestra sedeli su u uglu postariji muzikanti, umesto trumbeta, saksafona i bubnja — klavir, dve violine i viola, umesto modernih plesnih igara — tradicionalni valceri, engleski valcer, polka i tango. Na stolicama uz zidove nepomično su sedele majke, bake, tetke i pratilje i hladnostrogo posmatrale ples. Stariji muškarci bili su skupljeni u »smoking-roomu« za kartama. Mladi ljudi su plesali uzdržljivo, svaka toplija reč bila je izrečena, koliko god je mougće, potajno, brzo i užurbano, a zatim je lice opet bilo ozbiljno. Zato nije nimalo neobično ako se posmatraču učini da prisustvuje ritmičkim vežbanjima u kakvom zavodu. Ali, na sreću, te ritmičke vežbe koje okivaju temperamenat nisu dugo trajale. Škotske narodne poskočne melodije su za trenutak izmenile atmosferu u plesnom salonu, čak su i tetke i majke uz zidove oživele, a karte su ostale na stolovima kao da ih se već dugo nije niko dotakao. Staro i mlado igralo je tradicionalne škotske igre bez prestanka i predaha, i, što dalje, to brže i temperamentnije. I odmah je to postala jednostavna zabava puna bujnog veselja i podvriskivanja, smeha i šale. Nisam se mogao načuditi kako su mogli sa lakim večernjim cipelama tako po taktu udarati; takav topot još sam slušao samo kod nas u planinama kad su teško okovane gojzerice udarale u rapavi pod planinskih domova po taktu polke. Gosti, koji su inače ukrućeni i vladaju se po etikeciji, u igranju narodnih igara prešli su ipak i preko toga. Blizu ponoći, kada je igrače obuzeo umor, a etikecija opet pokazala svoju moć i počela opet da važi, hotel je utonuo u ćutanje; samo se još poneki pojedinac šetao po verandi i pušio svoju poslednju cigaru ili lulu.

Sa padina Morfoota, preko retke borove šume i preko razvalina staroga grada, iz koga se, po narodnom pričanju, još uvek može čuti pesma plemića istrebljenih u borbama, duvao je blag vetar i spuštao se s one strane Peeblesa u nizinu prema srednjoj engleskoj ravnici, gde počinju kuće zidane od cigala...

(Odlomak)

Bojan ŠTIH

Novosadsko pozorište pripremilo je repertoar za iduću sezonu

Za novu sezonu uprava Vojvođanskog narodnog pozorišta u Novom sadu pripremila je repertoar. Od domaćih dramskih dela predviđena su za izvođenje: »Maksim Crnojević« od Laze Kostića' »Požar strasti« od Josipa Kosora, »Ivkova slava« od Stevana Sremca, »Dorćolska posla« od Ilije Stanojevića, a iz strane dramske literature: »Zimska bajka« od Šekspira, »Dosetljiva devojka« od Lope de Vega, »Nedorasli« od Fonvizina i »Dom Bernarde Albe« od Garsije Lorke. Studio mladih glumaca i reditelja, koji će se otvoriti u novoj sezoni, takođe ima svoj repertoar, na kome se nalaze isključivo dela savremenih pisaca: »Orden« od Čedomira Minderovića, »Nad popom pop« od Bogdana Ćiplića, »Flert sa Amerikom« od Jovana Konjovića i »Ka novim obalama« od Mihaila Vasiljevića. Opera će u novoj sezoni dati premijere: domaće opere »Seljaci« od Petra Konjovića prema pozorišnom komadu sa pevanjem »Dido« od Janka Veselinovića i klasične opere »Orfej i Euridika« od Gluka, »Hofmanove priče« od Ofenbaha i »U dolini« od D'Albera, zatim operetu »Kod belog konja« od Benackog, dok će balet izvesti premijeru domaćeg dela »Đavo na selu« od Lotke.

Jovan POPOVIĆ

Jesenja slutnja na Dunavu

Sejući jesenje ruže, sunce zažiže krovove kuća,
poljupcem budi belinu zidova do čarobnog bleska.
Kao šareni sag se odvija gola sremska ravnica
odišuć mirisom gorkim pelena i vreska.

Sitni likovi ljudski riju po kori zemlje,
sred prostranog horizonta vuku se zaprege pluga.
Strnjike minulih žetvi strše kraj prozora voza
a kuće cvili na njivi, jer jadno nema druga.

Sela i salaši, i male stražare kraj pruge,
i prozori s posteljinom sa cvećem i sa licima,
i pružene ruke, i neznane patnje — čekanja i čežnje...
Ah, male, uboge postaje pod ogromnim vidicima.

Tu sići i stati. Tu prići i ruku dati.
Tu reč jednu reći, tu slušati prisne reči.
Tu zaplakati. Tu potsticati. Tu potresne pokliče čuti.
Tu sudbinski zadrhtati. — No jurim, a pruga ječi.

Daljina! Prkosi, mami, da se kupam u njenom bezdnu.
I strše uveli suncokreti ,a sunce čardake gradi,
i dišu kuće kroz prozore, i dahću, dozivaju, čeznu,
i obrani su, ah, već obrani su vinogradi.

Kako je tužno lepo stajati sam kraj prozora
sa poljupcem sunca na licu, koji ne može zbrisati jesenji dah,
kako je radosno lepo osećati prisustvo mnogih ljudi
sa klicom dela u glavi, po kojoj pada zlatni prah.

Ta čudna tišina. Tiši a što gali. Tišina što budi strah.
Otegnuto, dugo, beskonačno treperi zvižduk lokomotive.
I uskrsnu davne želje, dozivi daljine i budućnosti,
i ti nosiš u sebi bezbrojne ljude, mrtve već, već žive.

Gle, devojka u vrtu. O, kad bi tebe čekala!
Kad bi je obuhvatio oko vitkog, snažnog struka!
Kad bi te poznala, i kad bi nemo uzdrhtala!
Kad bi te oko vrata stegla njena preplanula ruka!

I golubi na krovu. Tako čudno pitomi golubi,
golubi između kobaca skrivenih aerodroma.
Između kaveza metalnih ptica smrti
zar još uvek hrani golube ta neznana Brankova moma?

Tanka plava traka vijuga između dalekih brda.
Riđe šipražje vrba juriša u nagost njiva.
Srećna na jesenjem suncu planduju šarena krda.
Odjednom, široko, silno, iskrsne telo diva.

Dunave! Ti si ponekad zaista plav!
Tako čisto, duboko plav da se pred očima stvara duga.
Kako polako, dostojanstveno plovi niz tebe teretni splav.
Kako je vedra, sunčana i plava nad tobom vidovita tuga.

A krave, one mnoge krave duboko u tvome naručju,
kako su one stigle tamo na tanki jezik zemljani?
Kao čudne vodene životinje prepuštaju se snenome muku
uz šum tvoj tihi, meki, neprestani.

I bele pege gusaka i plovki
klize po tvojoj plavoj svili kao živi cvetovi.
I oblaci, i stabla, i kuće i plavo nebo
ogledaju se u tebi, kao sneni, žuđeni svetovi.

Dunave, stari momče, obesni džine što rušiš nasipe,
što potapaš gradove i otimaš dela ljudskih ruku!
Kako si ponekad tih i dubok i nežan i dobar prema nama,
koliko čistoće i sreće u tvom širokom draguljnom luku!

Teretni brodovi riju mirno ogledalo tvojih voda,
i dugi niz šlepova nosi u neznan skrivene terete.
Ti mnogo znaš, Dunave, mnoge vekove si video,
ti znaš mnoge noćne tajne, no ćutiš, stari šerete.

Koliko je naroda plovilo tvojim ćudljivim talasima.
Mnoge potonule sudbe miruju na tvome neznanom dnu.
Ti znaš možda i budućnost, večiti stari mladiću,
i strašna znamenja kriješ u svom vedrom jesenjem snu.

Kuda si proticao, drume naroda, šta si čuo,
šta su upili u sebe tvoji plavi vali?
Obesni titane, silni pitomi džine,
tvoje tajanstveno ćutanje više od nas ljudi zna li?

Sedim na humci iznad tvoga ogledala,
i teskobna sreća me boli u ovom tihom, čistom kutku.
Tišina, plavet i san, i priroda oko mene,
a strašna oluja se bliži već u ovom trenutku.

I tvoja tišina pojačava stostruko eho tih potresa,
i potresi ti i jauci produbljuju tvoju tišinu.
I ja sedim tu nad tobom i gledam u tvoje ogledalo
i ispitujem nemu, prozirnu, a neznanu daljinu.

Sunce se kloni zapadu iza karlovačkih brda.
Kuće i brda i voda i horizonti bukte.
Krvave su tvoje vode, dobri moj Dunave.
tvoje tihe tajanstvene vode jezive zgode slukte.

I suton guta brda obranih vinograda,
i suton se puni šapatom pesama mrtvoga Branka,
i senke se vuku po gradovima i po selima,
i jeca neka frula u rumenoj seti zaranka.

Oj, Dunave, Dunave,
kud tvoji putevi vode?
Oj, Dunave, Dunave,
šta kriju tvoje vode?

U mraku crno i muklo valjaš svoje hladne vale,
neprestano, neodoljivo ususret Crnome Moru.
Reci nam, kako da postanu nepobedive snage male,
reci nam kako se plovi u veliku, žuđenu zoru.

Dunave, Dunave! Čekaju nas naši puti.
Dunave, reko silna, kud vode tvoje vode?
No Dunav samo teče, zapljuskuje i ćuti.
Ja slušam tu ćutnju, i mislim na cenu slobode.

Repertoar pozorišta u Ljubljani za novu sezonu

Dramski repertoar za iduću sezonu Narodnog pozorišta u Ljubljani veoma je obiman. Pored dela klasičnog dramskog repertoara u velikom broju će biti zastupljeni i domaći pisci, od kojih su uzeta u obzir sledeća dela: »Tvornica« od Etbina Kristana, »Događaj u gradu Gogi« od Franca Gruma, »Vukašin« od Frana Milčinskog, »Krefli« od Ivana Potrča, i »Izgubljeni sin« od Drabosnjaka čijom će se premijerom verovatno obeležiti 60-godišnjica pozorišta u Ljubljani. Stranu dramsku literaturu pretstavljaće pozorišni komadi: »Henrik IV« ili »Ričard III« od Šekspira, »Britanikus« od Rasina, »Seviljski berberin« od Bomaršea, »Žena bez karaktera« od Oskara Vajlda, »Carstvo mraka« od Tolstoja, »Neprijatelji« od Gorkog, »Per Gint« od Ibzena, »Pigmalion« od Soa, »Jelisaveta Engleska« od Andre Žosea, »Đavolov general« od Cukmajera, »Gospođa Bistrica« od H. Suinga, »Belfagor« od Morsella, »Zemlja je okrugla« od Salakrua i »Mrtvi bez pogreba« od Sartra. Premijere opera daće se u manjem broju: »Boemi« od Pučinija, »Falstaf« od Verdija, »U dolini« od D. Albera, »Andre Šenije« od Đordjana, »Romeo i Julija« od Sutermajera, »Seviljski berberin« od Rosinija i »Pikova dama« od Čajkovskog.

STALNI UMETNIČKI SALON DUBROVNIKA

ULUH-ova zadruga u Dubrovniku otvorila je u obnovljenim prostorijama jedne istoriske zgrade kod Kneževog dvora stalni Umetnički salon. Tri prostorije u kojima su izložena na prodaju dela savremenih jugoslovenskih likovnih umetnika, umetnički predmeti iz keramike i drugo, uređeni su u starom dubrovačkom stilu.

Kratke vesti iz inostranstva

Angel Sikeljanos

SMRT GRČKOG PESNIKA ANGELA SIKELJANOSA

U atinskom predgrađu Kifisiji umro je 19 juna istaknuti grčki pesnik Angel Sikeljanos. Bolesni pesnik je zabunom umesto leka popio otrov Njegova porodica ga je odmah prevezla u državnu bolnicu »Kratikon«, ali ga tamo nisu primili, jer nije imao novaca da plati lečenje unapred za 15 dana. U bolnici »Evangelizmos« kuda je zatim odveden odbili su ga sa istim obrazloženjem. Posle ove duge uzaludne šetnje po atinskim bolnicama prevezen je ponovo u svoj stan. Sikeljanos je umro, jer mu je prva lekarska pomoć ukazana kasno: tek posle 24 časa od trenutka trovanja. Grčka vlada je ponudila pesnikovoj porodici da ga sahrani o državnom trošku, ali je porodica odbila.

Angel Sikeljanos je rođen u Lekadi 1884. Vrlo rano je napustio studije na pravnom fakultetu u Atini da bi se posvetio poeziji i pozorištu. Prvu svesku pesama »Vizioner« objavio je 1908. Učestvovao je u Balkanskim ratovima i opevao ih. Bio je inspirator Delfiskih svečanosti 1927 i 1930. Godine 1943 štampao je izbor iz svog obimnog pesničkog dela. Zbog svojih simpatija za grčki napredni pokret za vreme okupacije bio je prinuđen da živi u ilegalnosti, a iz istih razloga, posle rata nije uživao naklonost zvaničnih krugova. Poznat i cenjen u svetu, Angel Sikeljanos je bio jedini grčki pisac koji je predložen za Nobelovu nagradu za književnost.

ANTOLOGIJA PESNIKA KOMUNE

Povodom proslave osamdesetogodišnjice Pariske komune u izdanju »Le editer franse reinie« objavljena je antologija »Pesnici Komune«. Revolucionarni zanos Luize Mišel, Ežena Vermeša, Ašila Le Roa, Ežena Poatijea i drugih nije izražen sa toliko pesničke sreće kao u stihovima velikog njihovog savremenika Artira Remboa (»Ruke Žan-Marije«, »Pariz se ponovo naseljava«), ali se ipak ovim pesnicima-borcima ne može poreći poetska inspiracija.

ISTORIJA FRANCUSKE KNJIŽEVNOSTI

Izašla je iz štampe druga sveska »Francuske književnosti« od Zozefa Bedijea i Pola Azara. Ovo prerađeno izdanje pripremio je Pjer Martino. Sveska obuhvata francusku literaturu od 1680 do naših dana. Pojedine periode obradili su istaknuti francuski istoričari književnosti: književnost od 1680 do 1750 Žorž Askoli i D. Morne, književnost od 1750 do 1789 Danijel Morne i Ž. Askoli, Revoluciju i Carstvo Pol Azar i P. Martino. Restauraciju i Drugo carstvo Maks Fuks i P. Martino, kraj XIX i prve godine XX veka A. Šome, savremenu književnost od 1919 do naših dana Ž. Itije, francusku književnost u Belgiji, Švajcarskoj i Kanadi G. Šartije, Šarli Klerk i R. Goteron. Zamašni kolektivni napor, savesnost učenih istraživača, stalna briga da se istakne veza između istorije književnosti i istorije uopšte, mnogobrojne ilustracije koje oživljuju tekst i vaskrsavaju minule epohe, to su vrednosti ovog velikog dela. Ali u njemu ima i slabosti. Tako npr. ne zadovoljava obrada novije književnosti. »Mali romantičari« su površno osvetljeni, čak ni Nervalu nije dato ono mesto koje mu s pravom pripada u književnosti XIX veka. Prema prikazu književnosti s kraja XIX i početka XX veka ispada da je Moreas veći pesnik od Apolinera, Burže veći prozaista od Prusta itd.

ALBUM DELA ANRI RUSOA

U izdanju »Le edision di šen« objavljen je veliki album dela francuskog slikara Anri Rusoa, zvanog »Carinik«. Nije proteklo ni pola veka od dana kada je gradonačelnik Lavala, rodnog grada slikarevog od. bio da primi »Zaspalu skitnicu« koju mu je njen autor ljubazno ponudio kao poklon. Danas se najugledniji muzeji u svetu i bogati sakupljači grabe oko dela ovog slikara kome su dugo poricali tehniku.

Predgovor u albumu je iz pera Lo Duke. Autor potseća čitaoca na život »Carinika«: Sin jednog limara odlazi u Meksiko da tamo provede vreme svoje dobrovoljačke službe, pri povratku postaje skromni činovnik na pariskoj trošarini, kopira slike u Luvru, daje časove solfedja, komponuje valcere, i umire 1910 na bolničkoj postelji. Iz ovog i ovakvog tihog i neuglednog života proisteklo je delo koje je samo po sebi uzbudljiva legenda.

MARK ŠAGAR U IZRAELU

Prilikom otvaranja svoje izložbe u Tel Avivu, Mark Šagal je izrazio želju da se nastani u Izraelu. Veliki slikar je Jevrejin, rodom iz Vitebska; dosada je živeo u Francuskoj.

Olga Jevrić: Portre

MARKO VUJAČIĆ:

ZNAMENITI CRNOGORSKI JUNACI

(Izdanje »Narodne knjige«, Cetinje 1951)

U izdanju »Narodne knjige« na Cetinju objavio je Marko Vujačić knjigu o znamenitim crnogorskim junacima. Posao kojega se Marko Vujačić poduhvatio veoma je značajan. Divne anegdote iz života legendarnih ličnosti, narodnih junaka, predstavljaju neocenjivu zaostavštinu koju treba sačuvati od zaborava. To je osećao u svoje vreme i Marko Miljanov kada se, baš zbog svojih plemenitih osobina koje od ljudi prave legendu, odgurnut od strane kralja Nikole, vratio u svoj Medun i ispisao krepke i jezgrovite stranice o mukotrpnom čoveku crnogorskog krša, o njegovom čojstvu i junaštvu.

I Marko Vujačić je svakako imao iste želje. Njegov dugogodišnji rad s narodom spontano ga je uputio na ovaj posao. Vujačić se sam izgradio u izvanrednog narodnog usmenog pripovedača. I kao takav je zapamćen, kao što se pamte čuveni guslari i ostali narodni pripovedači.

Marko Vujačić je umetnost usmenog narodnog pripovedanja neobično razvio. I taj pripovedački uspeh dao mu je potstreka da baci na hartiju svoja pripovedanja koja je sabirao po narodu o zaslužnim ljudima, sabirao i pripovedački obrađivao. Međutim, dok se usmeno pripovedačko kazivanje može uvek proširivati, dopunjavati i osvežavati momentanom inspiracijom, dok se mogu praviti digresije, jer je glavno zanimati slušaoce, dotle se prilikom pisanja mora voditi računa o veštom povezivanju događaja i o dobrom stilu. Usmeni pripovedač je mnogo slobodniji nego pismeni.

Zato su se, svakako, u ovoj knjizi Vujačićevoj pojavile mnoge slabosti, koje se ne bi primetile kod usmenog pripovedanja. Vujačić se služio mestimično i načinom izražavanja koji mu ne odgovara.Ređanje detalja često puta je vezivano vrlo nevešto. Unošene su i nepotrebne stvari, koje ne koriste celini, prepričavanje naširoko i ponekad preterano razvučeno već zapisane dobre anegdote o poznatim ljudima, navođena pogrešno istoriska data itd. To je sve učinilo da ova knjiga možda neće postići svoj cilj u dunom smislu.

Kad bismo hteli da citatima potkrepimo gornje navode trebalo bi nam prilično prostora. Ali ipak, da uzmemo samo nešto, i to s reda. Naprimer, pišući o serdaru Jolu Piletiću i knjazu Nikolu, Vujačić, svakako u želji da pretstavi lepim bojama držanje zaslužnog serdara, kaže u početku: »Štiteći svoj narod, boreći se za demokratski poredak u zemlji, podržavajući stremljenja narodnih masa izražena u otporu protiv društvenih zala onoga vremena i u želji za oslonc em na bratsku Srbiju, Jole Piletić dolazi u žestok sukob sa politikom i stavom knjaza Nikole i njegovih jednomišljenika.«

Međutim, malo posle toga, gde se, uzgred budi rečeno, pogrešno navodi i godina oslobođenja Podgorice, Vujačić kaže: »...knjaz obeća najhrabrijim učesnicima u oslobođenju Podgorice diobu turskih imanja. Kako je i Jole Piletić sa svojim Piperima učestvovao u zauzimanju grada, knjaz obeća pred ljudima da će mu dati jedno tursko imanje zvano Vranjićke Njive. Kad se počeše dijeliti zemlje, knjaz promijeni svoju odluku, prekrši svoje obećanje dato Jolu i umjesto njemu on pokloni imanje Mijajlu Nišinu, koji...«

Iz samog teksta vidi se zbog čega se Jole dohvatio s knjazom Nikolom. Slični su bili motivi mnogih sporova sa knjazom i drugih ondašnjih vojvoda, izuzev Marka Miljanova, koji je po čojstvu i junaštvu ostao usamljen među svim crnogorskim vojvodama. Svakako je knjaz Nikola hteo i na ovim pitanjima da se oseti, da udari po popularnosti istaknutih junaka, kako mu ne bi smetali u stvaranju države, u uspostavljanju lične vlasti. Međutim, o Jolu Piletiću izostalo je dosta lepih anegdota, pa i ona o megdanu sa braćom Krnjićima ili ona o susretu sa vojvodom Minjom Radovićem, kada je Jole išao u Rovce da sveti bratstvenika. To je bilo interesantnije saopštiti, nego dati ovo pogrešno tumačenje nezadovoljstva Jola Piletića, koga je Oraovčeva pesma »Što si sjetan, serdar Jole« ponovo oživela baš u doba kada se zbilja vodila borba sa Nikolom za demokratske slobode, o kojima serdar Jole nije onda ni sanjao.

Vujačić teži za utvrđivanjem izvesnih istoriskih podataka o svojim junacima u čemu je veoma nesiguran. Kod njega se nađe proizvoljnih i neproverenih detalja, kao o onom napisu o Novici Ceroviću. U Drobnjaku se zna da je Novica imao tek dve godine kada mu je paša Selmanović na prevaru ubio oca. Tako se on nije mogao tada odmetnuti. O serdaru Đoku Miljaniću, čuvenom banjanskom junaku, Vujačić je dao interesantnih podataka, ali je u tu glavu upleo vojvodu Jakova Đakovića na osam stranica, dok cela glava nosi naslov »Serdar Đoko Miljanić-Banjanin i Osman Šehović« po angdoti o Đoku i Osmanu koja je mogla da bude znatno bolja da je kratka. Taj materijal je trebalo podvojiti, klasirati.

Vujačić kaže u predgovoru da nema književnih pretenzija za ovaj posao. Ja mislim da mu je to omelo uspeh, shvatjući njegov književni posao u smislu obrađivanja primera iz naroda nešto poput Marka Miljanova. Vujačiću su bili potrebni, bar za prvu knjigu — jer on najavljuje još nekolike — dobri redaktori, pomoćnici. Mi imamo stručnjaka za taj posao. Njihova saradnja pomogla bi mu mnogo: njegov često razvučen i neujednačen rad dobio bi u jedrini i sažetosti izraza odbacivanjem nepotrebnog, zatim u povezivanju stvari i usretsređivanju pisca na duhovito i živopisno narodno pričanje koje njemu leži. Tako bi Vujačić ostao više zapažen u ostvarivanju svoje težnje, da bogatu zaostavštinu iz naše prošlosti sačuva za buduće naraštaje, da je verodostojno prikaže i slikovito narodski izrazi.

Marko KAVAJA

Preapraznična

Ona stoi smirena i bleda
tažno vo ikonata zagledana
i se moli po majčinski meko
kako što se molela i nekogaš.
Kandiloto malo trepti... trepti...
i prstite nejni treptat slepeni
i vo taa predpraznična večer
sé e taka smireno i svečeno.

A vo detstvo i jas sum se molel
i sum stoel do nea na kolena.
Od Majkata na zidot sum baral
za nas lebec, i zdravje za starite.
A vo detstvo... no detstvoto mina.
konite veke se iskinati
tuka, vnatre, vo srceto moe
što so drugi mečti e zadoeno.

So praznikot utre k'e se sretam
koga ptici na prozorot sletaat;
k'e gi krenam dvete moi raci
kon sonceto rumeno, kon zracite
i k'e peam, radosen k'e peam
vrela himna za denot, za smrtta,
od gradite karpi k'e se rušat
i k'e gree praznikot vo dušata.

Srbo IVANOVSKI

FESTIVAL U OPATIJI

Od 8 do 14 septembra sastaje se u Opatiji Međunarodni savet za muzički folklor, koji je godine 1947 osnovan u Londonu. Tom prilikom odlučeno je da se posle svakog sastanka održe i festivali. Drugi sastanak Međunarodnog saveta održan je u Bazelu 1948 godine, a prvi festival u Veneciji 1949 godine. U izvršnom odboru Saveta, koji ima 13 članova zastupljena je i Jugoslavija preko svog pretstavnika kompozitora Natka Devčića. U Savetu je učlanjeno 35 zemalja.

Za pet dana, koliko će trajati festival, izvorne folklorne grupe iz svih naših republika prikazaće pesme i igre svih naših naroda. Prvoga dana festivala pojaviće se igrači i pevači iz Srbije, drugoga dana iz Bosne i Hercegovine, trećeg dana iz Slovenije i Crne Gore, a četvrtog i petog iz Makedonije i Hrvatske.

DOKUMENTARNI FILMOVI KOJE ZAVRŠAVA »ZASTAVA-FILM«

Krajem avgusta već će se prikazivati u našim bioskopima najnoviji dokumentarni filmovi koje završava Preduzeće za izradu filmova Jugoslovenske armije »Zastava-film«. Prvi među njima je film o životu naših minolovaca, koji čiste iz rata zaostala minska polja — »Jedan od hiljad« poduhvata«, prema scenariju Božidara Rančića i Stevana Radovića, u režiji Branka Vukotića i sa snimateljem Nenadom Jovičićem. Drugi dokumentarni film je o drugarstvu pripadnika Armije i pionira — »Dve priče sa jednog izleta«, prema scenariju Puriše Đorđevića, u režiji Mikeli Čočija i sa kamerom Stevana Radovića. Za treći dokumentarni film o životu najmanjih pripadnika Armije — učenika u privredi — »Nedovršena biografija«, scenario su napisali Miodrag Đurđević i Oto Deneš. Režira ga Oto Deneš, a snima Franjo Vodopivec. Istovremeno dok se završavaju ovi dokumentarni filmovi već duže vremena na terenu se nalazi ekipa koja pod režijom Đorđa Vukotića i sa snimateljem Nenadom Jovičićem pravi film »Između dva sveta«, o provokacijama informbiroovaca na našim granicama. Scenario za ovaj film nije bilo potrebno specijalno pripremati. Stvarnost na našim granicama sama ga dokumentuje.

IZLOZBA LIKOVNIH UMETNIKA JUGOSLAVIJE OTVARA SE NA CETINJU

Druga savezna izložba likovnih umetnika Jugoslavije otvara se, zbog ovogodišnje proslave stogodišnjice Njegoševe smrti, 25 avgusta na Cetinju. Preko osamdeset slikara i vajara iz cele zemlje već je prijavilo svoje radove, oko tri stotine ulja, pastela, akvarela, grafika i skulptura. Izložba će biti otvorena mesec dana.

Otvaranje Gregorčičevog muzeja u Vrsnom

U Vrsnom, u rodnom mestu Simona Gregorčiča, održana je 29 prošlog meseca skromna ali lepa svečanost, na kojoj je prisustvovalo, sa pretstavnicima javnog i kulturnog života, nekoliko stotina ljudi iz svih krajeva Slovenije. Na maloj livadi, nedaleko od sela, bila je podignuta tribina, gde je izveden umetnički program. U ime književnika Slovenije govorio je France Bevk i istakao je značaj Gregorčića kao pesnika iskrenog i žarkog rodoljublja, koji je svojim pesmama čeličio i bodrio narodni duh da ne klone pod teškom stegom austrijskih ugnjetača. Najlepši primer te njegove poezije je pesma o Soči (recitovana u programu), toj »krasnoj planinskoj kćeri« koja će svojom šumnom vodom jednoga dana nabujati, široko se preliti po dolinama, i skršiti sve tuđinske okove i zbrisati svaki trag mrskih osvajača sa rodne grude. Zatim je hor otpevao popularnu »Natrag, u planinski raj!«, pa je učinjena poseta rodnome piščevom domu u kome je otvoren muzej. Pesnikova kuća u Vrsnu, nalik je na sve skromne slovenačke kuće, sa drvenim balkonom u rezbarijama, prozorima sa cvećem i jednostavnim nameštajem u dve sobice, gde se u zidu nalazi vitrina sa njegovim rukopisima, prvim izdanjem »Poezije«, fotografijama, posmrtnom maskom, itd.

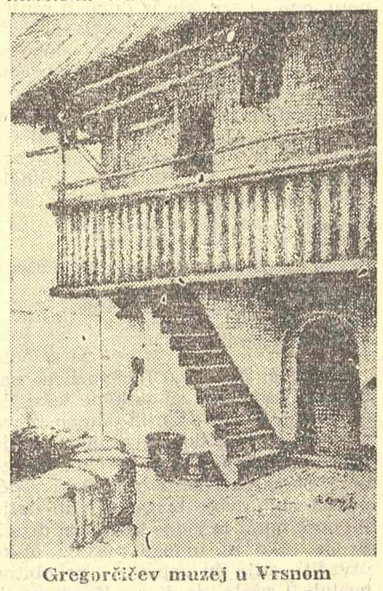

Gregorčičev muzej u Vrsnom

Po podne su položeni venci na pesnikov grob, na mestu sa kojeg se pruža pogled na svu dolinu Soče, koja protiče, široka i glatka, kroz cvetne i osunčane livade nad kojima su zelene šume i pašnjaci. »O, kada bih mogao da se probudim jednoga dana u oslobođenoj zemlji!« uskliknuo je Gregorčić u jednoj od svojih pesama. U ovom trenutku, tu kraj groba, ove reči dolaze čoveku u sećanje, jer slovenački narod živi danas spokojno u ostvarenoj želji ovog velikog rodoljuba.

V. K.

BELEŠKE

Petar Lubarda: Detalj sa kompozicije »Na Vučjem Dolu« (Likovni prilog u najnovijem broju »Stvaranja«

ZBIRKE MAKEDONSKIH NARODNIH UMOTVORINA

Izdavačko preduzeće »Kočo Racin« u Skoplju počinje ove godine izdavanje serije zbirki narodnih umotvorina, epskih i lirskih narodnih pesama, pripovedaka i poslovica. Povodom toga osnovana je u izdavačkom preduzeću komisija koju sačinjavaju pored ostalih profesori filozofskog fakulteta Blaže Koneski, dr. Haralampije Polenaković i Krum Tošev. Tekstovi, koje oni sređuju, rediguju i pripremaju za štampu, najvećim delom skupili su još u prošlom veku makedonski prosvetni radnici Šapkarev, Čepenkov i braća Miladinovci. Krajem ove godine već će izići iz štampe zbirka narodnih poslovica u redakciji dr. Polenakovića, a za njom se pripremaju zbirke narodnih pripovedaka i lirskih pesama.

EKIPA SRPSKE AKADEMIJE NAUKA OTKRILA U BOKI KOTORSKOJ FRESKE IZ XV VEKA

Freske iz petnaestog stoleća otkrivene su nedavno u staroj crkvi u Stolivu blizu Kotora, koji su prema narodnom predanju sazidali Grci. Otkrili su ih članovi ekipe Srpske akademije nauka iz Beograda, koji su ovog leta počeli sa istraživanjem kulturne i istorijske prošlosti Boke Kotorske.

Ispod jednog italijanskog natpisa gotskim slovima pronađeno je ćirilskim pismom naznačeno ime, dosad nepoznatog umetnika našeg srenjovekovnog slikarstva Mihaila iz Debra.

Crkva je uopšte veoma interesantna po raznim detaljima koji pokazuju jedinstven primer susreta istočne i zapadne kulture. Iako je crkva katolička, freske su rađene u maniru srednjevekovnog slikarstva pravoslavnih manastira, a na njima se sreću likovi zapadnih svetitelja. Sebastijana i Franje Asiškog. Grčka, latinska i staroslovenska pisma stoje jedna pored drugih, a isto tako i tekstovi na italijanskom, starosrpskom i grčkom.

NAJNOVIJI BROJ ČASOPISA »STVARANJE«

Najnoviji broj časopisa »Stvaranje« donosi priloge od: Vukašina Mićunovića »Iz prvih dana ustanka«, Radonje Vesovića »Kad sretnem dobrog čoveka«, Save K. Brakanovića »Iz dnevnika«, Dušana Ivovića »Crtice i anegdote iz NO borbe«, Janka Đonovića »Mozburški dnevnik«, Dime Vujovića »Njegoševo djelo i naša Narodnooslobodilačka borba«, Mihaila Vukovića »Majka« (pesma), Mirka Banjevića »Bura na Jadranu« (pesma), Radonje Vešovića »Na mrtvoj straži« (pesma), Mila Kralja »Djedovi« (pesma). U rubrici Književni pregled časopis donosi prikaze: Save Vukmanovića »Trifun Đukić: »Pregled književnog rada Crne Gore«, Riste Ratkovića »Poezija i proza šestorice«, Vlade Bronzića i Špire Doklestića »Likovi u knjizi Eriha Koša: »Zapisi o mladim ljudima«. U rubrici Umjetnički pregled prikaz A. Frijića »Izložba Petra Lubarde«. U rubrici Pozorišni i muzički pregled prikaze R. V. »Operacija« od Mire Pucove i »Zulumćar« od S. Corovića«, J. Miloševića »O crnogorskim narodnim melodijama« i »Koncert beogradskih umetnika na Cetinju« — Bilješke.

Marko FOTEZ

Dubrovačke teatarske noći

Festivalske priredbe treba da imaju i festivalski repertoar. Ljetnje pozornice, s potenciranim efektima scene i gledališta, zahtijevaju i djela nabijena punim intenzitetom misli i osjećaja. Tu i opet osnovnu riječ imaju autori (a kad je u pravom teatru nemaju?), te nije slučaj, da se na svjetskim festivalima gotovo redovito pohvaljuju standardna djela velikih pisaca, koja uz elemente spektakla sadrže i čvrst kostur probojnih ideja i snažnih emocija, živih za sva vremena upravo zato što izražavaju srž jedne epohe.

S te strane splitski izbor je opravdan. Šteta je samo što ta glavna pozornica Dalmacije nije izvela i koje domaće djelo, jer upravo iz dalmatinske dramatike (i gotovo samo iz nje) mi možemo crpsti naš festivalski repertoar (Kad će se u Dubrovniku opet izvoditi »Dubravka« i kad će netko, šezdeset godina nakon Miletića, konačno posegnuti i za Palmotićevim »Pavlimirom«?). Dubrovačko kazalište u svojim malim razmjerama pravi ovoga ljeta u tom pogledu velik pokušaj: na ljetnim pozornicama ono izvodi djela Marina Držića »Dundo Maroje« i »Plakir«, Kanavelovića (?) »Ljubovnici«, Lope de Vega »Lukava luda« i Bratka Krefta »Celjski grofovi«. Na ljetnim pozornicama? Da! Taj naš neuporedivi grad pun je do sada neiskorišćenih mogućnosti za izvođenje ljetnih priredbi na raznim mjestima, čime se ne samo povećava interes publike, nego se i samim djelima stvara adekvatniji izvedbeni prostor. Samo »Dundo Maroje« i »Lukava luda« izvode se na glavnoj ljetnoj pozornici, a ostala djela prikazat će se na improviziranim scenama bez kulisa, jer će biti iskorišćene prave zgrade, odnosno prirodni teren (u parku Gradac »Plakir«, u Atrijumu Kneževa Dvora — »Celjski grofovi« i na historijskoj dubrovačkoj »Placi« — »Ljubovnici«).

Koliko je puta »Dundo Maroje« izveden u samom Dubrovniku! Domaći kazališni ansambl prikazao ga je do sada više od šezdeset puta (četiri je puta obnavljan), s njim su gostovala narodna kazališta iz Zagreba (prva izvedba preradbe »Dunda Maroja« u Dubrovniku na nezaboravnom gostovanju u maju 1939), Splita, Zadra, Metkovića, u dva navrata igralo je ovdje i Jugoslovensko dramsko pozorište. Pa ipak: opet interes publike, opet uzbuđenje izvođača, opet zagrijanost puka za svog najvećeg komediografa. Ovdašnjim interpretima Dunda ili Bokčila ostaju ti nadimci za čitav život, sva gradska »mularija« zna tko je sve igrao Lauru ili Petrunjelu, Ugu Tedešku rugaju se kad se u civilu pojavi na Stradunu, a za Popivom trče po ulicama i »trube« u šaku. Pometove tirade očekuju se kao tenorske arije, a scene Oštijera ili Sadija doživljuju stalna reprizna oponašanja po dubrovačkim uličicama. U takvim okolnostima svako novo izvođenje ove komedije je dvosjekli mač, jer je tradicija uvijek tvrd orah, mnoge se interpretacije u sjećanju idealiziraju, a opetovano gledanje i deatljnije poznavanje jedne stvari lako izaziva stvaranje predrasuda.

Ovogodišnja obnovljena izvedba (s dosad u Dubrovniku »neviđenim« interpretima Dunda, Mara, Petrunjele i Laure — dakle s »potpunim karakterom premijere«) stajala je u znaku izvrsnog dekora dubrovačkog scenografa Miše Račića. Problem dekora bio je slaba strana gotovo svih dosadašnjih predstava na ovoj pozornici. Ne zato što dekori ne bi bili dobri (neki su čak bili i izvrsni), nego zbog toga što su bili projektirani za izvedbe u zatvorenim kazalištima, pa onda samo adaptirani (a često ni to) za mnogo veći i sasvim različit prostor ove otvorene pozornice. Funkcionalnost dekora u uvjetima zatvorene scene sasvim se razlikuje od zadatka i uloge dekora na ljetnoz pozornici. Račić je to ne samo uočio (tu jasnu činjenicu nitko ni ne opovrgava), nego je taj problem i riješio, odnosno dao jedno rješenje koje nije zanemarilo ni stilske zahtjeve djela ni specifičnosti ove pozornice, koja uza svu veličanstvenost ima i podosta neriješenih arhitektonskih i scenskih problema. Savladavši ogroman scenski prostor i oskudne rasvjetne mogućnosti Račić je stvorio dekor zaista impresivan, a ipak nije »umanjio« glumca, nego mu dao čak i više mogućnosti da se istakne. Da li su se glumci i istakli? Najljepše i najkompetentnije priznanje dao im je akademik dr. Petar Kolendić (u uvodu svog predavanja u dubrovačkom kazalištu o premijeri »Dunda Maroja« prije četiri stoljeća), rekavši da se ova izvedba mnogo približila renesansnom teatru i da je nisu kvarili artistički trikovi, nepotrebni i nepotrebni za Držićeva djela.

U srijedu i četvrtak (4 i 5 jula) izvođen je »Dundo Maroje«, u petak je u Atrijumu Dvora bila repriza simfonijskog koncerta Gradskog orkestra, a u subotu nastupila je prvi put sarajevska opera. Tog dana Dubrovnik je zaista ličio na velike festivalske gradove. U plivalištu u gradskoj luci više od hiljadu ljudi burno je bodrilo domaće vaterpoliste protiv Splićana, oba ljetna kina primila su također hiljadu ljudi, svi su lokali bili prepuni — i još je hiljadu i po gledalaca na Ljetnoj pozornici oduševljeno pratilo izvedbu opere »Ero s onoga svijeta«.

Sve su sarajevske predstave bile prepune, a na posljednjoj» «Toski«, broj gledalaca premašio je dvije hiljade. Repertoar koji pokazuje čvrstu liniju i jasnu perspektivu, muzički i scenski nivo izvedaba, činjenica da je to umjetnička institucija koja još nije navršila ni pet godina a izgrađuje se na sasvim novom terenu — sve su to aduti, s kojima sarajevska opera može ravnopravno odigrati partiju s bilo kojim našim opernim kolektivom. Odlični dirigenti, dobar orkestar, jedan zbor, mladi i napredni solisti, solidnost i požrtvovnost koje nadahnjuju čitavo njeno djelovanje — to su osobine po kojima je sarajevska opera opravdano stekla ugled i koje joj garantiraju daljnji razvoj. Gledajući njene baletne večeri čovjek naprosto ne vjeruje da se radi o ansamblu osnovanom tek prije dvije sezone. A kad pomisli da je taj Dubrovnik bio jedina kulturna oaza u pustinji vijekovima zarobljenoj od Turaka i stalno haranoj od svih mogućih osvajača — a sada iz te pustinje dolazi u nj opera s osobljem od dvije stotine ljudi i izvodi djela Mocarta, Smetane, Dvoržaka, Rimskog-Korsakova, Pučinija — treba li tu uopće posebno govoriti o kulturnom preobražaju naše zemlje? Jer to je zaista i preobražaj i kulturan je. Nije to došao nikakav dekretirani ili s brda s dola sakupljeni stadionski ansambl, nego ozbiljna umjetnička institucija, koja crpe snage iz tla na kojem živi, u narodu koji je izdržava. Upućujući novog slušaoca u svjetski operni repertoar, ona mu prikazuje i djela još bliža njegovu duhu i još značajnija za njegovo uzdizanje (domaća opera i domaći balet). Sve kao rezultat nikakvog epigonskog naduvanja, nego solidnog rada i predanog ulaganja svih mogućih snaga. Publika je to osjetila, i kroz svih osam dana ovog gostovanja teatarska je temperatura u gradu rasla. Obligatne gužve na blagajni s omiljelim razbijanjem stakla, posvudašnja pitanja: »Kako rade Sarajlije?«, rasprodano gledalište svake večeri ori od aplauza, na pijaci se prodavačice prepiru koja sopranistkinja ima izgrađeniju frazu, a kroz lukove Gradske kavane slušam ovakav dialog barkarjola u luci:

»A ko će pjevat Cavaradossija?«

— Taj i taj.

»Ajme, hoće li zaista pucat u njega na šeni?«

— Ih, ludove, pa to se puca na prazno...

»Dobro je za ovega. Ma kad bi pjevo oni drugi tenor, ja bi da pucaju serijo...«

A kako se divno mediteranski uzbibalo čitavo gledalište, kad se u III činu »Toske« u orkestru prvi put javio motiv slavne tenorske arije! I kakva je svježina zračila iz Mocartove uvertire! Kako se u Papandopulovu baletu muzičke misli nižu internacionalnom tehničkom savršenošću (da se tako izrazim), a kako ipak odišu načim nacionalnim duhom, kako zadnja gradacija Gotovčeva slavnog kola iz »Era« spontano diže na noge čitav auditorij, kako jednostavan dekor »Šeherezade« i »Kapriča« krasno uvećava impresivnost predstavljanja na otvorenom, kako se svake večeri ljudska rijeka slijeva s Ljetne pozornice u grad i radosno komentirajući utiče u ulice i kuće — i kako je sve to zajedno neocjenjiv doživljaj, što ga može dati samo teatar!

Samo... da, ima jedan: samo (da ne bude uvijek: ali) ... Sjećam se predratnih festivala u Heidelbergu, Versalju, Krakovu, Frankfurtu na Majni (navodim samo manje), a da i ne spominjem veličanstvene ljetne predstave u Salzburgu, Rimu, Firenzi, Veroni, Milanu — s kojim su tamo finim tehničkim sredstvima ostvarivani čudesni efekti i dojmovi, a kako je kod nas sve to još uvijek na niskom i primitivnom stupnju, naročito rasvjeta, dobra vila, duša svake predstave, osobito na otvorenom! Kad ćemo već jednom prekinuti s time: da se na polju umjetnosti čak i ponosimo kako smo iz ničega improvizirali nešto, zapravo — ništa!

I još: Dubrovnik je ove godine pokazao nevjerojatan kapacitet publike. Laskavo za njegove stanovnike i nesumnjivo korisno — ali gdje su bili turisti? Jer sve su predstave pratili gotovo isključivo Dubrovčani. Slušao sam po plažama i hotelskim terasama kako se uzvišeni Zagrepčani i Beograđani ograđuju od toga da gube vrijeme slušajući — sarajevsku operu! Kad će konačno nestati domaćih snobova koji uopće ne prate umjetničko stvaranje svog naroda, dok naše folklorne grupe beru lovorike usred Londona? I kad ćemo postići da ti Londonci počnu posjećivati naše festivale, koje ćemo organizirati tako, da zaista reprezentiraju naše veliko kulturno blago koje još uvijek praktički dovolino ne cijenimo?

Dubrovnik, polovinom jula 1951

BIBLIOGRAFIJA

Mirko Banjević: **Zvjezdani voz**, zbirka pesama. Izdanje Državnog izdavačkog poduzeća Hrvatske »Zora«, Zagreb 1951, latinicom, str. 41, cijena 56 din.

Slobodan Galogaža: **Postojbine snova**, pjesme. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 146, cena 60 din.

Nikola Lopičić: **Domaće ognjište**, pripovetke. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 71, cena 20 din.

Mara Đorđević — Malagurska: **Vita Đanina**, pripovetka iz bunjevačkog života. Izdanje »Prosvete«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 60, cena 25 dinara.

August Senoa: **Čuvaj se senjske ruke i druge pripovijetke**. Izdanje »Prosvjete«, Zagreb 1951, ćirilicom, str. 272, cijena 208 din.

Ivan Cankar: **Odabrana dela**. Preveo Đura Radović. Izdanje »Prosvjete« Zagreb 1951, ćirilicom, str. 318, cijena 210 din.

Fridrih Engels: **Dijalektika prirode**. Izdanje »Kulture«, Beograd 1951, ćirilicom, str. 417, cena 140 din.

Viktor Klobučar: **Jedrilicom oko svijeta**. Izdanje »Novog pokoljenja« Zagreb 1951, latinicom, str. 163, cijena 130 din.

UREDNICI:
Dušan Kostić i Tanasije Mladenović

Broj čekovnog računa 102-9032020
Pošt. fah redakcije 617
Poštanski fah administracije 629
Rukopisi se ne vraćaju

Odgovorni urednik: Dušan Kostić, Beograd, Francuska broj 7 — Štampa rija »Borba« Beograd, Kardeljeva 31.